

Voorverkenning Grenslandstrategie NOVI-gebied Zuid-Limburg

Het Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and Mobility / ITEM is de spil van wetenschappelijk onderzoek, advisering, kennisuitwisseling en opleidingsactiviteiten omtrent grensoverschrijdende samenwerking en mobiliteit.

Universiteit Maastricht

Voorverkenning Grenslandstrategie NOVI-gebied Zuid-Limburg

Martin Unfried, Wiel Aerts, dr. Vincent Pijenburg & Pim Mertens

Het *Institute for Transnational and Euregional cross border cooperation and Mobility / ITEM* is de spil van wetenschappelijk onderzoek, advisering, kennisuitwisseling en trainingsactiviteiten omtrent grensoverschrijdende samenwerking en mobiliteit.

ITEM is een initiatief van Universiteit Maastricht (UM), Sociaal-Economisch Kenniscentrum (NEIMED), Zuyd Hogeschool, de Gemeente Maastricht, de Euregio Maas-Rijn (EMR) en de Provincie Limburg (NL).

Management Samenvatting

Algemene aanbevelingen

Zuid-Limburg staat voor grote en complexe uitdagingen die om gezamenlijke en langdurige inzet van publieke en private partners vragen. In het Plan van Aanpak NOVI-gebied Zuid-Limburg zijn als de grote uitdagingen en prioritaire opgaven beschreven: Circulaire economie en maatschappij; Sterke en gezonde steden; De groene long. De aanwijzing van Zuid-Limburg tot NOVI-gebied beoogt de hiertoe benodigde samenwerking tussen publieke en private partners te organiseren.

Aanvullend benoemt het Plan van Aanpak de opgave ‘Europese schakelregio’, hetgeen ten doel stelt de grensoverschrijdende samenwerking te versterken. Zuid-Limburg is een relatief kleine, dichtbevolkte regio, omgeven door buitenland. Het ligt voor de hand dat samenwerking met de regionale en lokale burens in Duitsland en België extra mogelijkheden biedt of wellicht zelfs noodzakelijk is om de hierboven benoemde opgaven succesvol aan te gaan en aanwezige kansen te benutten.

Voorliggende Voorverkenning Grenslandstrategie is opgesteld met het doel te verkennen hoe de buurregio's van Zuid-Limburg zich hiertoe verhouden. Immers, grensoverschrijdende samenwerking kan alleen slagen als hiertoe aan weerszijden van de grens de gezamenlijke wil en behoefte bestaat. De voorverkenning heeft door middel van interviews de volgende inzichten opgeleverd:

- Op dit moment is bij de buurregio's beleidsmatig veel in ontwikkeling: in alle buurregio's – Belgisch-Limburg, Luik, Oost-België en de Regio Aken met het Rheinisches Revier – worden nieuwe plannen gemaakt, met name op gebied van ruimtelijke ordening, circulaire economie, energietransitie en mobiliteit. Deze situatie biedt een unieke kans. Het feit dat ook zij plannen maken voor de toekomst, maakt dat het voor hen aantrekkelijk is en er momentum bestaat om met Zuid-Limburg te kijken naar nieuwe samenwerkingsmogelijkheden.
- Op veel terreinen wordt al samengewerkt via het stedennetwerk MAHHL en via de Euregio Maas-Rijn (EMR). Het is belangrijk om in de thematische samenwerking zoveel mogelijk bij deze bestaande structuren aan te sluiten. Tegelijkertijd staat ook bij deze organisaties de samenwerking op ‘nieuwe’ grensoverschrijdende thema's als circulaire economie, energietransitie en ruimte nog in de kinderschoenen. Het is door hen positief ontvangen als op deze thema's vanuit NOVI nieuwe impulsen worden gegeven die de Euregionale samenwerking versterken.
- De inzichten van de voorverkenning dienen vertaald te worden naar een grensoverschrijdende agenda van de NOVI-partners. Het is niet nodig, alsook niet wenselijk om te beogen dat de buurregio's zich hier bestuurlijk aan committeren. Dit zou door de buurregio's worden gezien als concurrerend of op zijn best als ‘dubbelop’ met de, nog in ontwikkeling zijnde, EMR-Visie 2030 of de plannen van MAHHL. De term NOVI is bovendien voor onze burens geen vertrouwd begrip en feitelijk ook niet relevant. Het gaat immers om de inhoud van de samenwerking. Derhalve vormt een betere aanpak om in gesprek met MAHHL en EMR te bezien of (delen van) de

grensoverschrijdende agenda van de NOVI-partners in deze gezamenlijke documenten kunnen landen. De Provincie en steden zijn hierin immers zelf ook partner. Het kan zelfs een impuls geven aan de steeds nauwere samenwerking tussen Zuid-Limburg en MAHHL en de EMR.

- Hiermee blijven de NOVI-partners dus eigenaar van de nog op te stellen grensoverschrijdende agenda. Om verwarring te voorkomen wordt overigens aangeraden om niet over een grenslandagenda of grenslandstrategie te spreken, aangezien deze terminologie al wordt gebruikt in de bilaterale samenwerking tussen Nederland en Noordrijn-Westfalen.
- Het bovenstaande betekent niet dat alle vervolgstappen via de EMR of via MAHHL zouden moeten verlopen. Het is wenselijk om met de grensoverschrijdende agenda als vertrekpunt op thema- of projectniveau concrete samenwerkingen met partners in de buurregio's te ontwikkelen, die tot praktische resultaten kunnen leiden. Hoofdstuk 6 en de tabel in hoofdstuk 7 geven hiervoor een eerste aanzet. Het is aan te bevelen om bij de omzetting hiervan optimaal gebruik te maken van het nieuwe INTERREG-EMR-VI programma dat in 2022 van start gaat.

Circulaire economie en maatschappij

Vanuit Zuid-Limburg, en vooral Parkstad, zijn de ontwikkelingen omtrent de toekomstige investeringen in NRW het meest belangrijk. De Duitse Federale Regering heeft 15 miljard euro gereserveerd in het kader van de herstructurering van het "Braunkohlengebiet". Per thema zijn in deze verkenning meerdere aanbevelingen gedaan om de verbinding met concrete projecten van het Rheinische Revier te zoeken. Vooral op het gebied van de circulaire economie, circulair bouwen en de energietransitie doen zich op het moment uitstekende kansen voor een verbinding met de thematische opgaven van het NOVI-gebied. Tevens de actuele ontwikkelingen in Belgisch Limburg zijn interessant, hier biedt het nieuwe programma SALKturbo kansen om synergie-effecten te realiseren. In de voorverkenning zijn enkele actuele projectideeën genoemd, waarbij samenwerking interessant kan zijn. Ook de vijf thema's, zoals de energietransitie, van het plan het "Schéma Provincial de Développement Territorial" van Liège Europe Metropole sluiten goed aan bij de NOVI-opgaven. In veel minder mate bestaan tot op heden bilaterale netwerken vanuit Zuid-Limburg met Waalse partners. Vooral op het gebied van wonen en bouwen zijn interessante verbindingen mogelijk die in de verkenning worden beschreven.

Momenteel wordt in België en vooral in Noordrijn-Westfalen enorm geïnvesteerd in nieuwe expertise centra en nieuwe campussen zoals in de Städteregion (Zirkuläre Kunststoffwirtschaft), in Jülich (Breinenergy) of in Erkelenz (Campus Transfer). Het kan van niet te onderschatten waarde zijn voor de energietransitie en de ontwikkeling naar een circulaire economie in Zuid-Limburg om hiermee samen te werken en zoveel mogelijk gebruik te maken van de kennis en expertise die hier ontwikkeld wordt. Het zou een gemiste kans zijn om hier geen gebruik van te maken. Voor de wat langere termijn zou bediscussieerd kunnen worden in hoeverre een netwerk van campussen in de Euregio een belangrijk thema voor het bestuur van de Euregio Maas-Rijn is.

Sterke en gezonde steden

Arbeidsmarkt, onderwijs, gezondheid, mobiliteit en veiligheid zijn belangrijke grensoverschrijdende thema's voor de steden en dorpen in Zuid-Limburg. Dit zijn ook de thema's waar Euregionaal al vele jaren goed op wordt samengewerkt. Het is daarom aanbevolen om zoveel mogelijk hierbij aan te sluiten en waar mogelijk deze samenwerking te versterken.

Uit de verkenning blijkt dat het thema gezondheid op dit moment zeer actueel is en kansen zich voordoen. De COVID-19 crisis, met diens negatieve gevolgen voor de grensoverschrijdende samenwerking, versterkt het besef dat de partners in de Euregio bijvoorbeeld op het gebied van gezondheidszorg op een hoger niveau van samenwerking moeten komen. De status quo van voor de crisis is niet voldoende om de burgers te verzekeren dat de grens open blijft en grensoverschrijdende cohesie en solidariteit gewaarborgd worden. Als reactie op de Corona crisis en diens effecten op de Euregionale cohesie wordt aanbevolen om onder de opgave Sterke en Gezonde Steden de toekomstige samenwerking van de Zuid-Limburgse ziekenhuizen met de grensoverschrijdende partners een prominente en prioritaire plek in de strategie te geven. Nieuwe vormen van structurele samenwerking, bijvoorbeeld van intensive care en andere afdelingen, moeten voorkomen dat in tijden van crisis praktische solidariteit belemmerd wordt door nationale aansturing. Een belangrijke pilot in dit aspect kan de oprichting van een Euregionaal kinderchirurgisch centrum vormen.

Groene long

Het thema natuur en duurzaam natuur- en landschapsbeheer is een thema dat in de EMR stevig is ingebed in een netwerkstructuur, waarbij gemeenschappelijke doelstellingen zijn opgesteld. Het netwerk is ontstaan rond het Drielandenpark. De verkenning heeft laten zien daarmee geen behoefte voor nieuwe netwerkstructuren bestaat, maar de versterking van de bestaande. Recent heeft het netwerk een grote projectaanvraag ingediend (EU LIFE financiering) ten behoeve van het versterken van drie zogenoemde corridors: de Eifel-Ardennen-Kempen corridor, de "eco-industrial" corridor Maas-dal en Albert Kanaal en de zogenoemde landbouwlandschappen. Een bijzondere doelstelling van het project is de versterking van het grensoverschrijdende governance-systeem voor planning en implementatie. In feite zouden dit ook onderdelen kunnen zijn van een toekomstige betere samenwerking op het gebied van natuur en ruimtelijke ontwikkeling in overeenstemming met de Zuid-Limburgse doelstellingen. Indien een financiering via LIFE niet tot stand komt, dient te worden besproken hoe het project anders kan worden gefinancierd. Hiervoor komt het project mogelijk voor andere EU-fondsen (in verbinding met de Green Deal) of INTERREG EMR in aanmerking. Een tweede speerpunt op dit moment is de ondersteuning van een Vlaams initiatief. Initiatiefnemers in de Euregio – het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren – vragen de buurregio's om aan te sluiten bij een toekomstige Landschapspark Voeren. Dat zou in Zuid-Limburg (delen van) de gemeente Eijsden-Margraten kunnen behelzen en zou zeker voor de NOVI doelstellingen op het gebied van de "Groene Long" interessant kunnen zijn. Ook zijn er andere interessante initiatieven, zoals "Zalm in de Geul" waarvoor de ondersteuning van toekomstige INTERREG aanvragen een optie kan zijn.

Algemene versterking grensoverschrijdende samenwerking

Gezien de ervaringen met het idee ‘experimenteer of regelluwe’ zone wordt aanbevolen de doelstelling “regelluwe zone” niet als grensoverschrijdend communicatiemiddel te gebruiken. Hetgeen meer kans maakt is het idee (of het “narrative”) dat de buurlanden voor een specifieke grensoverschrijdende situatie de afwijkende wetgeving van het buurland accepteren of erkennen. In het rapport Statuut voor Limburg (2019) heeft ITEM in beeld gebracht hoe en in welke sector dat zou kunnen worden toegepast. De bestuurlijke werkgroep Donner-Berx heeft dit in 2020 voor de Vlaams-Nederlandse grens onderzocht. In feite gaat het vooral ook om vaste structuren en capaciteiten, om belemmeringen af te bouwen. Het secretariaat van de EMR heeft op dit moment het idee om in het kader van een INTERREG project een Cross-border Focal point als pilot op te richten. Dat kan een praktische stap zijn om de opgave “wegnemen van grensbelemmeringen” aan te vliegen.

Het plan van aanpak is rondom het concept “Europese Schakelregio” volgens de analyse en de gesprekken met de buurregio’s nog te onscherp. Het is aan te bevelen om duidelijk te maken dat de Euregio Maas-Rijn als grensoverschrijdend gebied in zijn geheel als Europese schakelregio kan worden beschreven. Zuid-Limburg is volgens deze definitie een onderdeel van de Europese Schakelregio Euregio Maas-Rijn. Het wordt aanbevolen de term Europese Schakelregio alleen voor intern gebruik te gebruiken, om verwarring bij de burens te voorkomen.

Tot slot is geconstateerd dat de grensoverschrijdende ruimtelijke ordening weinig aandacht heeft gekregen in het huidige plan van aanpak. In het plan wordt niet besproken wat de voorwaarden zijn om grensoverschrijdend de ruimtelijke kwaliteit te waarborgen. Desalniettemin is nu een goed moment om in de Euregio Maas-Rijn het initiatief te nemen voor de versterking van de samenwerking op ruimtelijke ordening. Het recente project ZLEU heeft de doelstelling voor een deelgebied van de EMR (Rheinisches Revier en Zuid-Limburg) de ruimtelijke kansen in beeld te brengen door een informele “Raumstrategie”. De ervaringen uit dit project kunnen worden gebruikt voor toekomstige samenwerking in de hele Euregio. Hierbij is een optie een specifiek project op het gebied van wind- en zonne-energie met de doelstelling gebieden grensoverschrijdend beter af te stemmen. Een tweede optie is meer in het verlengde van een voorbeeldproject uit de Grossregion: de ontwikkeling van een brede Euregionale ruimtelijke visie (een Euregionale uitbreiding van het huidige ZLEU project).

Inhoud

Management Samenvatting.....	3
Inleiding	8
1. Functie en definitie van een grensoverschrijdende strategie voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg	11
2. <i>Window of opportunity</i> : de actuele situatie is bijzonder opportuun en de burens staan open en positief.....	15
3. De huidige prioriteiten van het plan van aanpak: hoe sluiten deze aan bij de actuele strategieën een programma's van de buurregio's.....	19
3.1. Thematische opgaven: wat voor prioriteiten en doelstellingen hebben de buurregio's actueel vastgesteld?	19
3.2. Duitse partners in NRW: De doelstellingen van het "Wirtschafts- und Strukturprogramm Rheinisches Revier 1.0"	20
3.3. Belgisch Limburg: De doelstellingen van programma SALKturbo.....	22
3.4. Provincie Luik: De doelstellingen van het programma DESTINATION 2040 - Schéma Provincial de Développement Territorial et plan de Mobilité	24
3.5. Duitstalige Gemeenschap: Ostbelgien Leben 2025- Regionales Entwicklungskonzept der Deutschsprachigen Gemeinschaft REK III BAND 5	26
4. Thematische opgaven uit het perspectief van experts uit de buurregio's: hoe sluiten deze aan bij actuele processen, projecten en netwerken.....	28
4.1. Kansen op het gebied van de thematische opgave Circulaire Economie	29
4.2. Sterke en Gezonde Steden	38
4.3. De Groene Long	45
4.4. De Europese Schakelregio.....	48
5. De blinde vlek van het plan van aanpak: Hoe Euregionale Ruimtelijke Ordening verbeteren?	54
6. Aanbevelingen Opgaveteam Europese Schakelregio	57
7. Aanbeveling: Eerste actielijst Grensoverschrijdende agenda	59
8. Samenvatting: Conclusie en Aanbevelingen	64
Bijlage 1: Lijst van experts met wie gesprekken zijn gevoerd.....	66
Bijlage 2: Ruimtelijke planning in vergelijking	68
Bijlage 3: Analyse actuele ruimtelijke en strategische documenten in de buurregio's	70
Bijlage 4: Opties Inrichting Euregionale werkgroep ruimtelijke ordening	74

Inleiding

In het kader van de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) is een ander nieuw instrument bedacht: specifieke landsdelen komen als NOVI-gebieden in aanmerking. Het Nederlandse kabinet heeft in 2020 acht voorlopige NOVI-gebieden aangewezen, na een soort “sollicitatie” van deze regio’s. Het Rijk is van plan om hier “samen met de regio, met aandacht voor de brede ruimtelijk-fysieke opgaven:

- een extra impuls te geven aan grote transities, passend bij NOVI-prioriteiten.
- extra steun te geven aan de aanpak van grote, integrale fysieke opgaven, die heel belangrijk zijn voor Nederland.”¹

NOVI-gebieden zijn, volgens de definitie van de regering, voortbouwend op bestaande interbestuurlijke samenwerkingstrajecten, instrumenten waarbij overheden meerdere jaren nauw verbonden zijn en toewerken naar een gezamenlijke uitvoering van de verschillende opgaven.²

Figuur 1: Voorlopige NOVI-gebieden, bron: denationaleomgevingsvisie.nl

Zuid-Limburg is in het kader van de Nationale Omgevingsvisie benoemd tot een van de acht voorlopige NOVI-gebieden. In Zuid-Limburg is sprake van grote integrale opgaves in de fysieke leefomgeving, die essentieel zijn voor Nederland. Gelet op het opgemaakte plan van

¹ Denationaleomgevingsvisie.nl, *NOVI-gebieden*,
<https://denationaleomgevingsvisie.nl/samenwerking+en+uitvoering/novi+gebieden/default.aspx>

² Op basis van een selectieproces zijn acht voorlopige NOVI-gebieden aangewezen: havengebieden van Rotterdam en Amsterdam, landelijke gebieden De Peel en het Groene Hart, energie- en klimaattransities in relatie tot verstedelijking en erfgoed Groningen en regio Zwolle, grensoverschrijdende gebieden Zuid-Limburg, Zeeuws-Vlaamse Kanaalzone, zie denationaleomgevingsvisie.nl.

aanpak, heeft het kabinet besloten in februari van 2021 om Zuid-Limburg definitief als NOVI-gebied aan te wijzen.³

In oktober 2020 hebben de partners van het NOVI-gebied Zuid-Limburg een plan van aanpak voorgesteld.⁴ Het plan van aanpak is in korte tijd tot stand gekomen en moet worden gezien als groeidocument, aldus de partners. Het wordt in het document sterk benadrukt dat de aanpak van de Zuid-Limburgse opgaven vraagt om sterke Euregiole samenwerking.

De opdracht voor dit onderzoek was om te verkennen in hoeverre de genoemde opgaven in het plan van aanpak voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg aansluiten op de strategieën, prioriteiten, investeringen of recente projecten van de buurregio's in de Euregio Maas-Rijn. De doelstelling is om te beschrijven wat de thematische en procedurele aanpak van een grensoverschrijdende strategie voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg kan zijn.

Als eerste stap zijn samen met de begeleidingsgroep verschillende vragen bediscussieerd, teneinde beter te weten wat de uiteindelijke functie van een grensoverschrijdende strategie in verband met Zuid-Limburg als NOVI-gebied zou moeten zijn. Dat is essentieel omdat het ook voor de buurregio's duidelijk moet zijn hoe de NOVI-gebiedsaanpak zich verhoudt tot de grensoverschrijdende doelstellingen van de hele Provincie Limburg. Nog belangrijker, hoe het formuleren van een grensoverschrijdende strategie voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg aansluit bij lopende strategieprocessen in de Euregio.

In hoofdstuk 1 wordt daarom beschreven wat gezien de verwachtingen van de buurregio's de juiste positionering en functie van deze NOVI-strategie zou zijn. Daar gaat het vooral om de juiste benoeming, het eigenaarschap en de verhouding tot de EMR visie 2030.

In hoofdstuk 2 wordt, op basis van de gesprekken met experts uit de buurregio's, geanalyseerd in hoeverre Zuid-Limburg op dit moment goede kansen heeft om de opgaven voor het NOVI-gebied met initiatieven van de buurregio's te verbinden. Immers, er zijn aanwijzingen dat momenteel kansen bestaan om de samenwerking op bepaalde gebieden naar een hoger niveau te tillen. Er worden ook voorwaarden genoemd, om deze '*window of opportunity*' ten volste te benutten.

In hoofdstuk 3 wordt geanalyseerd hoe thema's en projecten op dit moment het beste kunnen aansluiten bij die van de buurregio's. Het uitgangspunt zijn daarbij de thematische opgaven en prioriteiten, die in het plan van aanpak worden genoemd. Daarvoor is eerst een documentenanalyse uitgevoerd, waarna de belangrijkste actuele strategieën of programma's van de buurregio's worden beschreven.

In een tweede stap zijn vervolgens met verschillende experts uit de buurregio's de kansen besproken om de thematische opgaven grensoverschrijdend te verbinden. Per thematische opgave wordt in hoofdstuk 4 beschreven welke projecten of processen in de buurregio's momenteel lopen, die bij de thematische opgave past. Daarnaast wordt beschreven welke Euregiole of bilaterale grensoverschrijdende doelstellingen of afspraken recent of in het verleden zijn opgesteld op dit gebied en welke Euregiole of bilaterale netwerken bestaan of in ontwikkeling zijn. Vervolgens worden aanbevelingen gedaan, op welke projecten de

³ Naast Zuid-Limburg zijn De Peel en Het Groene Hart al definitief aangewezen als NOVI-gebied; Ollongren, K., *Afronding nahangprocedure NOVI*, <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2021/02/17/kamerbrief-afronding-nahangprocedure-novi>

⁴ NOVI-gebied Zuid-Limburg, Plan van Aanpak en Uitnodiging, Arcadis oktober 2020.

opgaveteams zich mogelijk kunnen focussen en welke directe activiteiten de samenwerking kan bevorderen. Ook wordt in detail weergegeven, welke actoren in de buurregio's belangrijke partners kunnen zijn.

In hoofdstuk 5 wordt specifiek ingegaan op de ruimtelijke dimensie van het NOVI-proces en de ruimtelijke verbinding van het NOVI-gebied Zuid-Limburg met de burens. De achterliggende reden hiervan is de belangrijke bevinding tijdens deze verkenning, dat op dit moment gelijktijdig in de buurregio's plannen voor de ruimtelijke ordening herzien en herschreven worden. Daarentegen is tijdens het onderzoek geconstateerd dat bilateraal en Euregionaal op dit moment geen stevige netwerken op het gebied van ruimtelijke ordening bestaan. Dat is gezien de concrete grensoverschrijdende ruimtelijke uitdagingen – zoals bijvoorbeeld windparken of woningbouw – verrassend. Daarom beschrijven we in hoofdstuk 5 de verschillende ontwikkelingen in de buurregio's op het gebied van ruimtelijke ordening en komen met aanbevelingen om een structurele communicatie en afstemming op het gebied van ruimtelijke ordening in de Euregio Maas-Rijn te stimuleren.

In hoofdstuk 6 wordt beschreven hoe de taak van het opgaveteam Europese Schakelregio kan worden geformuleerd, vooral met betrekking tot de verwachtingen van de burens en in verhouding met de thematische opgaveteams.

In hoofdstuk 7 worden de bevindingen samengevat en de belangrijkste aanbevelingen op een rij gezet.

1. Functie en definitie van een grensoverschrijdende strategie voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg

“Grenslandstrategie” niet handig als titel

De opdracht was verbonden met de taak om de kansen van een “grenslandstrategie” te verkennen voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg. Na de gevoerde gesprekken met experts uit de vier buurregio's in de Euregio Maas-Rijn (zie bijlage 1), is het evident dat hierbij ook vooral transparantie en duidelijkheid belangrijk zijn. Dat begint met het begrijpen door de burens van wat de verschillende processen aan de Nederlandse zijde behelzen en hoe deze in verbinding staan met andere lopende Euregionale processen. In dit opzicht werd snel duidelijk dat het woord “grenslandstrategie” vanuit, bijvoorbeeld, experts uit NRW wordt gekoppeld aan het proces rondom de jaarlijkse grenslandconferenties tussen NRW en Nederland. In dit verband is sprake van een “grenslandagenda”, hetgeen bestaat uit de jaarlijkse prioriteitenlijst die door de partners met hulp van de hele grensoverschrijdende ‘community’ wordt opgesteld. Om die reden lijkt het niet handig om in het verband met het NOVI-gebied van een “grenslandstrategie” te spreken. In plaats daarvan, is het duidelijker om het te hebben over de “grensoverschrijdende strategie (of agenda) van het NOVI-gebied Zuid-Limburg”. De benaming lijkt een summier detail, maar is toch belangrijk gezien de verwarring die af en toe bij de burens ontstaat rondom nieuwe processen en terminologieën aan de Nederlandse zijde. Tijdens de gesprekken werd ook duidelijk dat kennis over het proces en de inhoud van de nationale NOVI en de betekenis van NOVI-gebieden zelfs bij de experts op het gebied van ruimtelijke ordening beperkt is. Er is veel uitleg nodig, om duidelijk te maken dat er naast de nationale NOVI en de Provinciale Omgevingsvisie nog een specifieke aanpak komt voor Zuid-Limburg. Vooral is het vanuit het perspectief van de burens niet makkelijk te begrijpen hoe dit zich tot andere grensoverschrijdende programma's, zoals de Regiodeal, verhoudt. In dit kader is momenteel nog proactief communicatiewerk te verrichten (zie de aanbevelingen voor het opgaveteam Europese Schakelregio).

Eigenaar van de grensoverschrijdende strategie blijven de Zuid-Limburgse partners

Verbonden met de naam van de strategie is de vraag wie de eigenaar van deze grensoverschrijdende strategie zou moeten zijn. De “grenslandagenda” is bijvoorbeeld gedragen door de Nederlandse regering (namens het Ministerie van BZK) en de regering van NRW. Het is begrijpelijk dat sommigen in de begeleidingsgroep van deze verkenning de wens hebben geuit dat de grensoverschrijdende strategie ook door de burens wordt gedragen. Op deze manier voorkom je dat het een “Nederlands feestje” wordt. Daarom zijn ook mogelijkheden bediscussieerd om de buurregio's mede-eigenaar van de strategie te maken, bijvoorbeeld door middel van toekomstige intentieverklaringen. Tijdens de gesprekken met vertegenwoordigers van de EMR en buurregio's werd duidelijk dat er op dit moment meerdere Euregionale processen aan de gang zijn, waarbij men op zoek is naar gemeenschappelijke grensoverschrijdende prioriteiten. Dat is vooral het geval bij het proces om tot een nieuwe strategische agenda van de EMR te komen. In verschillende werkgroepen wordt op dit moment het Visiedocument EMR 2030 bediscussieerd. Interessant is dat de directeur en een medewerker van het secretariaat van de EMR het bijzonder positief vinden, dat in Zuid-Limburg duidelijke grensoverschrijdende opgaven en prioriteiten worden benoemd. Daarbij

werd aangegeven dat een soortgelijke grensoverschrijdende strategie zelfs voor alle partnerregio's van de Euregio Maas-Rijn een belangrijk instrument zou kunnen zijn. Derhalve is een duidelijke grensoverschrijdende prioriteitenlijst een belangrijke voorwaarde om in de bestaande grensoverschrijdende processen en gremia de eigen standpunten in te brengen.

Uit ITEM onderzoek⁵ naar het functioneren van de EMR in 2019/2020 is gebleken dat het, onder andere, gedeeltelijk ontbreekt aan deze duidelijk afgestemde posities in de partnerregio's van verschillende stakeholders (bijvoorbeeld van provincies en gemeenten). Twee lopende processen zijn hier een voorbeeld van: de meeste partnerregio's hebben moeite om afgestemde posities tijdens de consultatieprocessen rondom de ontwikkeling van het nieuwe INTERREG-programma in te brengen. Deze ervaring werd ook opgedaan wat betreft de inbreng van de MAHHL⁶ steden. Het is niet makkelijk om als Provincie of gemeente precies te weten wat van het nieuwe programma in zijn totaliteit moet worden verwacht, nog moeilijker is het om bijvoorbeeld vanuit Zuid-Limburg met afgestemde prioriteiten (van gemeenten, Provincie, andere stakeholders) de ontwikkeling te beïnvloeden. Daarmee is het evident dat een afgestemde grensoverschrijdende strategie gekoppeld aan het NOVI-gebied Zuid-Limburg een efficiënt middel kan zijn om beter te weten wat de eigen doelstellingen zijn als het bijvoorbeeld om prioritaire INTERREG-projecten gaat.

Ook door de experts uit de buurregio's is geconstateerd dat de partners in hun regio's in gelijke mate moeite ondervinden om afgestemde posities in te brengen bij de ontwikkeling van het EMR Visiedocument 2030. "Afgestemd" betekent hier in eerste instantie afgestemd binnen de eigen regio. Door de crisis is de ontwikkeling van de strategische Visie van de EMR op dit moment vertraagd. Hierdoor bestaat nog de mogelijkheid om de prioriteiten uit de grensoverschrijdende strategie van het NOVI-gebied Zuid-Limburg prominent in te brengen. Anders dan bij andere grensoverschrijdende processen past hier ook de geografische afbakening. De Euregio Maas-Rijn is de "natuurlijke" plek om in het kader van NOVI Zuid-Limburg Euregionaal zaken te doen, omdat het Nederlandse gedeelte geografisch min of meer identiek is met het Nederlandse gedeelte van de EMR. Op de vraag welke rol de geografische afbakening van Zuid-Limburg speelt in verhouding met een geografisch bredere kijk op de opgaven die door meerdere thema's gekenmerkt worden, wordt later nog ingegaan.

Positionering en meerwaarde

Wat de functie en de meerwaarde van een toekomstige grensoverschrijdende strategie betreft, is het duidelijk dat deze een positieve rol kan spelen bij de lobby voor de belangen van Zuid-Limburg in het kader van verschillende grensoverschrijdende afstemmingsprocessen. Dat geldt voor de multilaterale Euregionale processen zoals de EMR Visie als ook voor de INTERREG onderhandelingen en de voorbereiding op het begin van de nieuwe periode na 2022. Het vormt een belangrijk onderdeel van de grensoverschrijdende strategie om helder te bepalen voor welke onderwerpen het wenselijk is om INTERREG-projecten te initiëren. In het kader van de thematische analyse zullen in dit document eerste voorstellen worden gedaan. In de loop van deze verkenning wordt vervolgens ook beargumenteerd dat het INTERREG-programma een van de belangrijke financieringsbronnen

⁵ Zie: Die Euregio Maas-Rhein als Europäischer Verbund Territorialer Zusammenarbeit (EVTZ), Die zweite Phase des EVTZ: die Einbindung kommunaler Akteure und ihrer euregionalen Netzwerke, ITEM 2020.

⁶ Dat is het netwerk van de Steden Maastricht, Aken, Hasselt, Heerlen en Luik.

is voor de grensoverschrijdende NOVI-strategie. De strategie heeft in dit opzicht een duidelijke functie en heeft zo interessante meerwaarde. Dat past ook bij het geografische kader: anders dan andere processen die vooral ook zijn gericht op de hele Provincie Limburg of grotere gebieden langs de grens, is het INTERREG-programma aan de Nederlandse zijde duidelijk verbonden aan het NOVI-gebied.

Desondanks geldt de meerwaarde “efficiëntere inbreng van Zuid-Limburgse grensoverschrijdende interesses” ook wat betreft geografisch bredere processen, zoals de Grenslandagenda tussen NL en NRW, de regelmatige regeringsconsultaties tussen Vlaanderen en Nederland en een grote variatie van bi- of trilaterale afspraken rondom enkele thema’s (zoals chemie, energietransitie, waterstof, etc.).

Daarom wordt aanbevolen om duidelijk te communiceren dat de eigenaar van de toekomstige grensoverschrijdende strategie van het NOVI-gebied ook in eerste instantie de partners van het NOVI-gebied zijn. Hoe beter de prioriteiten afgestemd zijn, des te beter kunnen deze proactief bilateraal of Euregionaal worden ingebracht. Er zijn op dit moment genoeg werkgroepen waar gemeenschappelijke thematische prioriteiten kunnen worden besproken.

De grensoverschrijdend actieve stakeholders in de buurregio’s stellen het niet op prijs als naast de ontwikkeling van de EMR Visie (en het werk van de verschillende werkgroepen van de EMR), de Grenslandagenda en de Nederlands-Vlaamse top (en andere processen) nog parallel een brede strategie vanuit Zuid-Limburg moeten worden overeengekomen. Gezien de variatie aan thema’s is het desalniettemin verstandig om voor bepaalde opgaven, waar tot nu toe een gebrek is aan samenwerking (of de bredere EMR samenwerking niet geschikt is), nieuwe processen of netwerken te stimuleren. Vervolgens worden ook concrete voorstellen gedaan, waarbij met behulp van workshops nieuwe allianties kunnen worden gestimuleerd. Dat behoort tot de meerwaarde van de grensoverschrijdende strategie. Naast de thematische selectie – hetgeen overeenkomt met de prioriteiten van de burens – moeten keuzes worden gemaakt ten aanzien van de grensoverschrijdende processen.

Dat kan betekenen dat in het geval van een thema zoals de circulaire economie rechtstreeks bilateraal partners bijvoorbeeld in NRW kunnen worden gezocht ter versterking van de eigen prioriteiten. Het is makkelijker om dan per thema en per partner overeenstemming te bereiken over de gemeenschappelijke doelstellingen. Dat kan bilateraal zijn of Euregionaal met meer partners.

Aangezien het huidige plan van aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg in thematische zin heel breed is, lijkt het daarom niet realistisch om intentieverklaringen of overeenkomsten te zoeken voor de hele strategie. Derhalve blijft de grensoverschrijdende strategie in de handen van en wordt deze ontwikkeld door de NOVI-partners. Derhalve is de uitdaging het bepalen van grensoverschrijdende prioriteiten, het inzetten op de juiste bestaande processen en netwerken of het stimuleren van nieuwe grensoverschrijdende netwerken, bijvoorbeeld door een INTERREG project, waar deze nog niet sterk zijn.

Een grensoverschrijdende strategie voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg heeft samengevat de volgende functie:

- het is een soort kompas voor Zuid-Limburg voor de inbreng van de grensoverschrijdende doelstellingen verbonden aan de NOVI opgaven in het kader

van de Euregio Maas-Rijn als geografisch gebied en governance-structuur (inclusief het geïntegreerde netwerk van den MAHHL-steden);

- het is een strategische prioritering voor de ondersteuning van belangrijke bilaterale grensoverschrijdende projecten afhankelijk van thema's en netwerken (bijvoorbeeld op het gebied van de circular hub of de energietransitie met de Duitse partners);
- het is een middel om tot strategische keuzes te komen voor het gebruik van INTERREG financiering en van andere Europese fondsen ter ondersteuning van de NOVI opgaven.

2. Window of opportunity: de actuele situatie is bijzonder opportuun en de buren staan open en positief

Een belangrijke vraag voor deze verkenning is of de buurregio's bereid zijn om met Zuid-Limburg in dialoog te treden om naar gemeenschappelijke kansen te kijken wat de NOVI opgaven betreft. Na veel gespreken in de vier partnerregio's in de Euregio Maas-Rijn kan deze vraag zeker zeer positief worden beantwoord. Een reden hiervoor is dat binnen de Euregio veel in beweging is wat betreft ruimtelijke ordening en strategische beleidsplannen, aanvullend worden ook grote investeringsprogramma's ontwikkeld. Deze worden in hoofdstuk 4 nog nader uitgelicht. Er zijn vier verschillende aspecten bij de buren opgehaald, die voor een positieve houding spreken.

1. Op dit moment worden of zijn bij de buren strategische programma's of agenda's ontwikkeld die inhoudelijk goed aansluiten bij specifieke opgaven van het plan van aanpak NOVI Zuid-Limburg (zie hoofdstuk 3).
2. Op dit moment moeten in de buurregio's grote besluiten worden genomen over de inzet van Europese en regionale/nationale investeringen. Er bestaat veel interesse in synergie-effecten en worden kansen gezien om de eigen projecten grensoverschrijdend te koppelen aan investeringen van de buurregio's. Vooral moeten de buurregio's in de Euregio Maas-Rijn op dit moment bepalen wat hun prioriteiten zijn voor de komende INTERREG periode en welke projecten bij hun strategische visie passen.
3. Er bestaan veel ontwikkelingen op het gebied van ruimtelijke ordening. Zoals in Limburg de POVI, worden nieuwe plannen ontwikkeld of oude herzien (zie hoofdstuk 5). Nieuwe uitdagingen zoals windparken en dergelijken vormen nieuwe kansen voor een bredere samenwerking of afstemming op het gebied van ruimtelijke ordening.
4. Door de Coronacrisis is ook bij de buren nog sterker het besef gaan leven hoe belangrijk de grensoverschrijdende netwerken, structuren en organisaties zijn. Aan de andere kant bestaat ook sterk het besef, dat het grensoverschrijdende governance-systeem niet geschikt was voor een grensoverschrijdende gezondheids crisis en dat de samenwerking op verschillende gebieden naar een hoger niveau moet. Dit kan als unieke kans worden gegrepen om in het geval van sommige opgaven (rondom gezondheid bijvoorbeeld) tot nieuwe en innovatieve vormen van samenwerking te komen, die verder gaan dan de status quo voor de crisis.

Strategische programma's of agenda's

De eerste ontwikkeling betreft thematisch georiënteerde strategieën of visiedocumenten. Zoals eerder aangegeven, is de EMR bezig met een nieuwe Visie EMR 2030. In Nordrhein-Westfalen, en specifiek in het gebied tussen Aken, Jülich en Keulen, is het heersende thema op dit moment het grote investeringsprogramma als gevolg van het besluit van de Federale regering tot 2038 de 'Braunkohle' elektriciteitscentrales in fases te sluiten. Nu al bepalend voor de investeringen van de komende jaren is het "Wirtschafts- und Strukturprogramm" van de Landesregierung dat op dit moment in ontwikkeling is. Aangezien gebieden zoals de

Städteregion Aachen of Landkreis Heinsberg in aanmerking komen voor de subsidies, hebben deze grote investeringen zeker ook gevolgen voor de fysieke leefomgeving dicht aan de Limburgse grens. Hierbij gaat het bijvoorbeeld om duurzame energie en andere infrastructuur zoals nieuwe innovatieve campussen en mobiliteit. De gespreken in NRW doen blijken dat er interesse bestaat om hier thematisch aan de opgaves van de NOVI Zuid-Limburg aan te sluiten.⁷

In Wallonië werd in maart 2019 door Liège Europe Métropol (het samenwerkingsverband van Provincie en gemeenten in de Provincie Liège) na een uitgebreid consultatieproces een strategisch document aangenomen met de titel “Schéma Provincial de Territorial et Plan Provincial de Mobilité”. Dat is een visiedocument voor de ontwikkeling van de provincie, waarin vijf thema’s als prioritair worden benoemd: energietransitie, economische ontwikkeling en herstructurering, low carbon urbanisme, duurzame mobiliteit en het toeristische aanbod. Ook hier valt op dat deze grote thema’s in eerste instantie goed passen bij de opgaven die in het plan van aanpak van het NOVI-gebied worden genoemd.

De Duitstalige Gemeenschap (DG) heeft al in 2015 een „Regionales Entwicklungskonzept der Deutschsprachigen Gemeinschaft“ ontwikkeld, waarin doelstellingen en acties zijn beschreven voor de jaren tot 2025 omtrent thema’s zoals wonen, economie, klimaat, toerisme, natuur en mobiliteit. In 2019 werd in een herziende versie de derde fase van de implementatie beschreven, waaronder concrete doelstellingen en projecten per thema. Ook deze sluiten gedeeltelijk aan bij de opgaven van het NOVI-gebied.

In Belgisch Limburg is een nieuwe economische strategie vastgesteld als opvolging van het SALK 1 investeringsprogramma dat na de sluiting van Ford Genk werd ontwikkeld (‘strategisch actieplan Limburg in het Kwadraat’). Onder de naam SALKturbo is in 2019/2020 na een consultatieproces een economische strategie met concrete prioriteiten en ambities ontwikkeld en in december 2020 door de “Limburgse taskforce” goedgekeurd. Hierbij heeft de Provincie Limburg (gedeputeerde van Economie Tom Vandepuut) de leiding. Ook hier sluiten veel thema’s aan bij de prioriteiten van het plan van aanpak voor het NOVI-gebied. De duidelijke focus van SALKturbo ligt op de ontwikkeling van een competitief, duurzaam, digitaal en inclusief Limburg (BE). Op dit moment (februari 2021) zijn er meer dan 200 ‘projectinspiraties’ opgesteld.⁸ Qua financiering gaat het in eerste instantie om het koppelen van Limburgse projecten met beschikbare Europese fondsen. Volgens de Provincie gaat het om “hefboomprojecten die aanspraak kunnen maken op de 150 miljoen euro die Europa vanaf januari 2021 voor transitieregio Limburg heeft voorzien.”

Prioriteiten voor de inzet van Europese fondsen en in Nordrhein-Westfalen voor een gigantische nationale investering

Zoals het voorbeeld van de SALKturbo laat zien, zijn ook de buurregio’s geconfronteerd met strategische beslissingen wat betreft het gebruik van Europese fondsen. Dat is voor grensoverschrijdende samenwerking vooral een prioritering van investeringen in het kader

⁷ Er bestaat een eerste project lijst met rond 70 voorgestelde projecten die kans maken op een subsidie verlening. Zie vervolgens de inschatting van de projecten waar samenwerking wordt aanbevolen. De projectenlijst is openbaar: <https://www.rheinisches-revier.de/ueber-uns/downloads>

⁸ De project inspiraties zijn op de SALKturbo site verzameld middels een “projectinspirator”. Deze is bedoeld om projectpartners bij elkaar te brengen en aan te sluiten bij project ideeën.

van INTERREG Euregio Maas-Rijn vanaf 2022. Bij de meeste gespreken die in het kader van deze verkenning zijn gevoerd, zijn potentiële grensoverschrijdende projecten en samenwerkingsmogelijkheden genoemd. Als er op een gebied een stevig grensoverschrijdend netwerk bestaat, heeft dat vaak te maken met een voormalig of actueel INTERREG project (3Landenpark, EMRIC/euPrevent, Woonmonitor, circularbio). Gezien de opstartfase van een nieuwe periode, bestaan op dit moment goede kansen om concreet met de burens te praten over toekomstige projecten die aansluiten op de NOVI opgaven.

Daarnaast zijn na 2022 ook andere middelen (zoals EFRO) beschikbaar en veelvuldig andere opties (bijvoorbeeld in verband met de Green Deal). Uniek is de situatie in Nordrhein-Westfalen waar Europese middelen evenzo een rol spelen, maar vooral ook wordt gekeken naar de kansen van een nationaal fonds ter compensatie van de sluiting van Kolencentrales tot 2038. De Bondsregering zal in totaal 40 miljard euro investeren, waarvan 15 miljard euro bestemd is voor het Rheinische Revier (geografisch komen bijvoorbeeld de Städteregion en Landkreis Heinsberg in aanmerking). Ook hier is duidelijk dat de burens zeer geïnteresseerd zijn in synergie-effecten. Het aansluiten bij projecten vanuit NRW met eigen middelen is een zeer concrete optie (zie de screening van projecten).

Nieuwe ontwikkelingen op het gebied van de ruimtelijke ordening

Veel beweging is te constateren wat betreft de doorontwikkeling van actuele documenten op het gebied van ruimtelijke ordening. Zowel aan de Duitse als ook aan de Belgisch Limburgse kant vindt op dit moment de herziening van bestaande ruimtelijke plannen plaats. Dat is in Limburg (BE) de ontwikkeling van een nieuwe ‘ruimte plan’ tot 2023. In Duitsland wordt op dit moment het “Regionalplan Köln” herzien, waarvan de gebieden van de Städteregion en andere Landkreise aan de Zuid-Limburgse grens onderdeel zijn. Interessant is ook de gedeeltelijke overdracht van bevoegdheden op het gebied van ruimtelijke ordening van Wallonië naar de Duitstalige Gemeenschap. Ook deze zal in de komende twee tot drie jaar een nieuwe ruimtelijke visie/plan ontwikkelen. Gesprekken met de experts op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling laten zien dat op dit moment zeker behoefte is aan goede communicatie over de ontwikkelingen aan de Nederlandse zijde. Zoals eerder aangegeven, is het soms echter niet makkelijk voor de burens om te begrijpen hoe de NOVI-gebied aanpak zich verhoudt tot de ontwikkeling van de POVI. In dat opzicht is het huidige plan van aanpak voor het NOVI-gebied ook een hybride document. Het plan van aanpak beschrijft in eerste instantie prioritaire thema’s en themagerichte doelstellingen. Echter het idee van een NOVI-gebied is op zich een gebiedsgerichte aanpak met een geografische kader en gaat over de fysieke leefomgeving. Wederzijdse grensoverschrijdende communicatie over ruimtelijke ordening en zelfs innovatieve vormen van afstemming op het gebied van ruimtelijke ordening moeten hier zeker een plek krijgen. Vooral in een fase, waarbij veel van de burens hun eigen ruimtelijke plannen herzien.

De Euregio na Corona: samenwerken op een hoger niveau

Het onderzoek van deze verkenning is ten tijden van de tweede corona golf in de Euregio Maas-Rijn. ITEM heeft in een eerste effectenanalyse al in de zomer van 2020 de gevolgen

van de eerste golf in beeld gebracht.⁹ Wat tijdens de pandemie gebeurde en gebeurt, heeft veel te maken met de opgave 'Sterke en gezonde steden'. Hierover zijn in het plan van aanpak verschillende doelstellingen geformuleerd met betrekking tot de gezondheid van de inwoners in Zuid-Limburg. Helaas heeft de crisis laten zien dat vooral veel grensoverschrijdende kansen zijn laten liggen. In de analyse door ITEM is geconstateerd dat het governance-systeem, dus de afspraken, de structuur van samenwerking en de organisatorische aanpak, niet geschikt was voor de beheersing van een grensoverschrijdende gezondheidscrisis. Zo was er een duidelijk gebrek aan grensoverschrijdende afspraken en structuren voor het solidair uitwisselen van patiënten (vooral intensive care), materiaal en personeel. Zelfs de goede bestaande netwerken van ziekenhuizen, spoedeisende hulp en rampenbestrijding (binnen EMRIC) werden gedeeltelijk door nationale crisiscoördinatie belemmerd. Dat betekent echter niet dat Euregionale capaciteiten niet hebben geholpen. EMRIC en het secretariaat van de EMR spelen een belangrijke rol tijdens de crisis voor het signaleren van knelpunten die ontstaan door het niet afstemmen van nationale maatregelen. Desondanks werd het duidelijk dat voor een grensoverschrijdende crisisbeheersing te weinig instrumenten zijn ontwikkeld. Zo was het lange tijd niet mogelijk om naast de nationale ook met specifieke Euregionale inschattingen en analyses van de infectiegraden te werken. Dat had vooral te maken met het gebrek aan harmonisatie van rapportage en monitoring. Dit gebrek heeft, mede, tot de ervaren restricties aan de grens geleid, vooral ook wat de Belgische grens betreft tijdens de eerste golf. Ook tijdens de tweede golf was het niet mogelijk in de grensstreek bepaalde maatregelen af te stemmen, zoals de avondklok, de sluiting van winkels, de verplichtingen in quarantaine te gaan of het verplichte testen bij het passeren van de landsgrens. Daarmee bestaan vooral ook gevolgen voor de grensoverschrijdende arbeidsmarkt. Grensarbeiders kunnen tot op heden wel altijd de grens over om te werken, maar de omstandigheden en verwarrende maatregelen hebben laten zien dat de grensoverschrijdende arbeidsmarkt niet genoeg beschermd was. Dit zal vooral ook negatieve gevolgen hebben voor het vertrouwen in open grenzen. Een van de eerste grensoverschrijdende uitdagingen voor de partnerregio's na de Coronacrisis is dan ook het herstellen van dat vertrouwen in de integriteit van de Euregio als gemeenschappelijk gebied. Dat betekent dat het niet toereikend is om naar de status quo van voor de crisis terug te keren, maar dat de samenwerking op verschillende gebieden naar een hoger niveau moet worden getild. Dat besef ontbreekt nog in het plan van aanpak van het NOVI-gebied. Het zou desalniettemin expliciet benoemd moeten worden. De doelstelling van de grensoverschrijdende samenwerking moet wat de specifieke opgaven betreft – en prominent is hier gezondheid te noemen – op een hoger niveau terechtkomen dan voor de crisis. De crisis biedt hier een unieke kans. Het besef, dat fundamentele veranderingen moeten komen, leeft ook in de buurregio's.

⁹ ITEM heeft in november 2020 samen met andere grensinstituten in Europa een gezamenlijk een grenseffecten rapport gepubliceerd met ervaringen uit vier grensregio's, zie <https://www.maastrichtuniversity.nl/research/item/research/item-cross-border-impact-assessment>.

3. De huidige prioriteiten van het plan van aanpak: hoe sluiten deze aan bij de actuele strategieën en programma's van de buurregio's

3.1. Thematische opgaven: wat voor prioriteiten en doelstellingen hebben de buurregio's actueel vastgesteld?

De NOVI bevat een integrale visie op de lange termijnontwikkeling van de fysieke leefomgeving. Het volgende schema laat de vier prioriteiten zien:

Vier prioriteiten beschreven in de NOVI versie van september 2020

Het plan van aanpak van het NOVI-gebied Zuid-Limburg heeft nu eigen prioriteiten/opgaven geformuleerd die wel aanhaken op deze landelijke prioriteiten, maar met een soort selectie.¹⁰

Het plan van aanpak stelt: “Om de visie van het gebied te realiseren willen Rijk en regio hard aan de slag met drie hoofdogaven”:

1. Naar een grensoverschrijdende innovatieve en circulaire economie

2. Sterke en gezonde steden in Zuid-Limburg

3. Versterken uniek Nationaal Landschap als groene long voor Zuid-Limburg

De drie thema's zijn natuurlijk niet nieuw in het licht van grensoverschrijdende samenwerking. Rond de thema's van de drie opgaven bestaan er verschillende projecten, bijvoorbeeld Euregionale in verband met INTERREG of bilateraal gekoppeld aan nationale politieke processen. Daarmee verbonden bestaan ook meer of minder sterke netwerken en structuren die bij de drie opgaven passen.

In het kader van deze verkenning is eerst middels een documentenanalyse gekeken, welke strategische agenda's (of plannen, programma's) recent bij de bureaus zijn ontwikkeld en welke thema's hierin prominent zijn genoemd. In een tweede stap zijn door interviews specifieke

¹⁰ Geanalyseerd werd de versie van oktober 2020, Arcadis: NOVI-gebied Zuid-Limburg, Plan van Aanpak en Uitnodiging.

kansen en bestaande of geplande projecten geanalyseerd. Horizontaal is gekeken naar de opgave Europese schakelregio.

Zoals eerder geconstateerd, zijn er momenteel een aantal interessante ontwikkelingen gaande in de buurregio's rondom de formulering van strategische agenda's of plannen.

3.2. Duitse partners in NRW: De doelstellingen van het "Wirtschafts- und Strukturprogramm Rheinisches Revier 1.0"

Vanuit Zuid-Limburg en vooral Parkstad zijn de ontwikkelingen omtrent de toekomstige investeringen in het "Rheinische Revier" misschien het meest belangrijk. De Duitse Federale Regering heeft 15 miljard euro gereserveerd in het kader van de herstructurering van het "Braunkohlengebiet". Vanaf 2038 stopt volgens een stappenplan het afgraven van bruinkool en de elektriciteitsproductie in de nabije kolencentrales. Delen van het gebied dat in aanmerking komt liggen geografisch in de Euregio Maas-Rijn. Duitse stakeholders zoals de Städteregion, de Kreis Heinsberg, de Stad Aken en de RWTH spelen hier een prominente rol. Daarmee staat het Duitse deel van de Euregio aan de vooravond van een fundamentele economische transformatie. Op dit moment worden de prioriteiten bepaald, maar duurzame energie, de circulaire economie en duurzame mobiliteit spelen een belangrijke rol. Het project heeft ook gevolgen voor de inrichting van de fysieke leefomgeving, bijvoorbeeld de waterhuishouding, de inrichting van nieuwe natuurgebieden, etc. Het is evident dat in een verkenning deze Duitse visie en de mogelijke effecten voor de grensregio een belangrijke rol moet spelen.¹¹

Bepalend voor de toekomstige investeringen is de ontwikkeling van het "Wirtschafts- und Strukturprogramm". Na een consultatieproces is een eerste versie in april 2020 gepubliceerd (versie 1.0). Het programma volgt een thematische indeling met zogenoemde 'Knoten', vergelijkbaar met thematische opgaven.

¹¹ Zuid-Limburg heeft met het ZLEU project al een initiatief genomen om te laten onderzoeken, hoe de ruimtelijke dimensie van de transformatie zou kunnen worden verbonden met Zuid-Limburg.

Wirtschafts-und Strukturprogramm 1.0 Rheinisches Revier (Version April 2020)

Een economische toekomststructuurvisie voor de deelstaat Nordrhein-Westfalen op de volgende gebieden:

Energie: Vergroten regeneerbare energie voor stroom en warmteverspreiding

- Veiligheidsgarantie;
- "Power-to-X-technologieën" (oftewel: verbinden verschillende sectoren);
- Opstarten waterstofeconomie;
- Infrastructuur voor toekomstige energievoorziening;
- Omgevings- en klimaatverdraaglijke mobiliteit;
- Stedelijke energieoplossingen.

Industrie:

- Digitalisering van productie en producten;
- Doelgerichte ontwikkeling van de toegevoegde waarde;
- Neutrale broeikasgasproductie;
- Ondersteuning ruimtelijke energieconcepten.

Resources en Landbouwindustrie:

- Land- en bosbouweconomie en milieu(hulpbronnen);
- Gebruik van biomassa en alternatieve koolstofbronnen;
- Innovatielandschap creëren van landbouwindustrie en bio-economie;
- Circulaire economie en efficiënt gebruik van hulpbronnen in de bouwsector;
- Circulair management van allerlei grondstoffen.

Innovatie en Ontwikkeling:

- Innovatie van "Valley Rheinland";
- Digitalisering, productie en gezondheid en life sciences.

Ruimte:

- Duurzaam;
- Polycentrische ruimteontwikkeling;
- Uitbreiding bedrijfsoppervlakte;
- Behoud van kwaliteit, innovatie en overdracht;
- Ontwikkeling van nederzettingen.

Infrastructuur en Mobiliteit:

- Model voor toekomstgeoriënteerde verkeers- en voorziening infrastructuur en nieuwe mobiliteit;
- Testen voor snelle en efficiënte planning en goedkeuring;
- Uitbreiden, reactiveren en opwaarderen van spoorweginfrastructuur en straatinfrastructuur;
- Versterken fietsverkeer;
- Goederenlogistiek optimaliseren;
- Autonoom rijden;
- Attractieve leef- en werkruimte;
- Circulaire economie en energienetwerken voor de toekomst.

Internationale Bau- und Technologieausstellung:

- Horizontale verbinding van verschillende thema's als langlopend proces

Bron: Wirtschafts-und Strukturprogramm 1.0

De verschillende aspecten van het programma laten zien dat er sterke verbindingen zijn met de opgaven van de NOVI. Vooral de specifieke opgaven op het gebied van duurzame energie, circulaire economie, circulair bouwen, waterstofeconomie zijn in lijn met de thematische opgave Circulaire Economie zoals beschreven in het plan van aanpak. “Modelregion Circular Economy“, “Modelregion Energie der Zukunft“, “Einstieg in die Wasserstoffwirtschaft” zijn prominente pijlers van deze strategie. Ook ten aanzien van het thema gezonde steden zijn er interessante items, zoals duurzame infrastructuur of attractieve leefruimte. Het programma noemt hier bijvoorbeeld de doelstelling van ‘een stad met korte afstanden’ of “Klimaanpassung” (klimaatadaptatie). Minder relevant lijkt het programma te zijn wat natuur betreft en de NOVI opgave de groene long. Er worden geen specifieke doelstellingen benoemd op het gebied van natuur of toerisme. Dat betekent niet dat hier geen bijzondere kansen liggen voor de samenwerking. Deze kunnen worden benut in samenwerking met actoren uit NRW in de bestaande Euregionale netwerken.

Het programma op zich is nog redelijk abstract. Dat betekent dat nog geen concrete projecten of investeringen zijn genoemd, maar vooral een basis is voor een verdere consultatie met burgers en stakeholders. Op korte termijn is de eerste ronde van project aanvragen (genoemd Sofortprogramm Plus) interessant. In december 2020 is een lijst gepubliceerd met rond de 70 projectideeën die een kans maken op financiering.¹² Deze lijst is gescreend en per thematische opgave zijn projecten genoemd, waarvoor samenwerking vanuit Zuid-Limburg ter versterking van de thematische opgaven zeer interessant kan zijn (zie later in de tabel).

3.3. Belgisch Limburg: De doelstellingen van programma SALKturbo

SALKturbo is de opvolger van het Strategisch Actieplan Limburg in het Kwadraat (SALK) 2013-2019, waarmee verschillende overheden de negatieve gevolgen van de sluiting van Ford Genk hebben opgevangen. In de zomer van 2019 brachten toenmalig gouverneur Herman Reynders en gedeputeerde voor Economie Tom Vandeput de Limburgse economische actoren rond de tafel. De redenering was dat permanente inspanning nodig is om deze resultaten vast te houden. Ze lanceerden de ontwikkeling van een opvolger door een Limburgse taskforce en een breed consultatieproces. In december 2020 is het nieuwe economisch toekomstplan SALKturbo goedgekeurd. De volgende tabel beschrijft de thematische lijnen in verhouding met Europese en Vlaamse prioriteiten.

¹² Rheinisches Revier, Sofortprogramm PLUS: Projekte, die den zweiten Stern als »tragfähiges Vorhaben“ oder einen dritten Stern als »Zukunftsprojekt des Strukturwandels im Rheinischen Revier« erhalten haben.

Europese prioriteiten:	Vlaamse prioriteiten:	Limburgse prioriteiten:
1. Europese Green Deal	1. Versterken zorg- en welzijn	1. Competitief Limburg
2. Digitale Agenda	2. Efficiëntere overheid	2. Digitaal Limburg
3. Investeren in groei	3. Digitale transformatie	3. Duurzaam Limburg
4. Europa sterker in de wereld	4. Verduurzaming economie	4. Inclusief Limburg
5. Recht en rechtvaardigheid	5. Overheidsinvesteringen	
6. Inspraak en democratie	6. Investeren in mens en talent	
	7. Beheersen coronacrisis	

Bron: SALKturbo <https://www.salkturbo.be/visie>

Het nieuwe toekomstplan vertrekt van vier prioriteiten en twaalf ambities:

Competitief Limburg:

Innovatie, toekomstgerichte werkrachten, meer internationalisering.

Duurzaam Limburg:

Green Deal, slim en duurzaam ruimtebeleid, mobiliteit van de toekomst.

Digitaal Limburg:

Digitale geletterdheid van elke Limburger, digitale turbo op maat in ieder bedrijf, digitalisering in de zorg.

Inclusief Limburg:

Maximale ontplooiingskansen voor iedere Limburger, een arbeidsmarkt die niemand achterlaat en een omgeving waarin elk talent kan groeien.

Om deze twaalf ambities waar te maken, zijn al 200 'projectinspiraties' opgesteld. Het gaat volgens de eerste lijst¹³ o.a. om:

- Een volwaardige Health campus in Diepenbeek, waarin BioVille en BIOMED intensiever samenwerken met de LRM, de UHasselt en bedrijven om onderzoeksprogramma's sneller in het werkveld te implementeren. Limburg moet zo het leidende zorglab in de Euregio worden.
- Een Prototyping Center op de T2-campus in Genk om kleinere kmo's zonder een innovatieafdeling te helpen. Hier kunnen prototypes worden uitgetest voordat ze naar de markt gaan. Innovatie kan zo de motor worden van een hogere toegevoegde waarde (vandaag ligt het bbp in Limburg 20 procent onder het Vlaams gemiddelde).
- Een logistieke campus (aan de haven in Genk), een maakcampus en een bouwcampus om onze bedrijven te transformeren naar meer digitale productie.

¹³ <https://www.salkturbo.be/nieuws/toekomstplan-salkturbo-kan-van-start-gaan>.

- De uitbouw van de energie-economie: onderzoeksinstituut Energyville in Genk als basis voor massale investeringen in slimme energiesystemen op bedrijventerreinen en in woonwijken.
- Het project Digi-care als proeftuin voor de gezondheidszorg van de toekomst.
- Limburgse Green Deal als voorloper in de Europese klimaatambitie.

Het is de ambitie van de Provincie om de voorstellen uiteindelijk uit te laten monden in hefboomprojecten die aanspraak kunnen maken op de 150 miljoen euro die Europa vanaf januari 2021 voor de 'transitieregio Limburg' heeft voorzien. Anders dan in het geval van het Rheinische Revier is er geen eigen begroting voor het programma, maar is het de bedoeling dat projecten met Europees, Vlaams en Limburgs geld worden gefinancierd.

De verschillende prioritaire thema's en ambities passen gedeeltelijk bij de thematische NOVI opgaven. De projectideeën zijn nog in een vroegere fase dan de rond 70-80 projecten in het Rheinische Revier (kort voor het besluit over financiering). Daarom bestaat er aan de Limburgse zijde in Nederland meer tijd om vanuit de NOVI opgave goed te kijken welke projecten tot stand komen en interessant zijn voor bilaterale samenwerking of de basis kunnen zijn voor Euregionale projecten. Er bestaat een zogenoemde project inspirator, een database, waarin de rond 200 projectideeën beschreven zijn met de bijbehorende potentiële projectpartners. Het doel is uitdrukkelijk dat hierbij nog geïnteresseerde actoren kunnen aansluiten.

3.4. Provincie Luik: De doelstellingen van het programma DESTINATION 2040 - Schéma Provincial de Développement Territorial et plan de Mobilité

Liège Europe Métropole (L'ASBL) is een "association supracommunale" op vrijwillige basis. Besluiten worden genomen in een vergadering van de burgemeesters van 84 gemeenten uit de Provincie Luik en 6 vertegenwoordigers van de Provincie. Er is een bureau met vaste medewerkers, die ook meedraaien in verschillende Euregionale netwerken zoals de INTERREG projecten Woonmonitor en EMRconnect. Een van de belangrijke taken van Liège Europe Métropole is het opzetten van een territoriaal project dat gericht is op het anticiperen op en plannen, ondersteunen en coördineren van de ontwikkelingskeuzen en strategische vraagstukken van het provinciale grondgebied.¹⁴ Het Provinciaal Territoriaal Ontwikkelingsplan is het resultaat van een brede raadpleging, waaraan alle verkozenen en de actieve krachten binnen het grondgebied hebben deelgenomen. Daarin is een beleid uitgestippeld voor de ontwikkeling en de revitalisering van het grondgebied tot 2040 met ambities, prioriteiten en verbintenissen. Het proces begon in 2015 en in 2019 is het plan (schéma) gepubliceerd.¹⁵

¹⁴ Zie de presentatie over de organisatie en doelstellingen: <https://www.liegeeuropemetropole.eu/presentation.php>

¹⁵ Liège Europe Métropole: DESTINATION 2040 - Schéma Provincial de Développement Territorial et plan de Mobilité, 2019. Er zijn verschillende documenten, de inhoudelijke doelstelling worden in het "Masterplan" beschreven.

PACTE POUR LA RÉGÉNÉRATION DU TERRITOIRE	
1 ^{er} AXE	LA TRANSITION ÉCOLOGIQUE & ÉNERGÉTIQUE
2 ^{ème} AXE	L'URBANISME BAS-CARBONE
3 ^{ème} AXE	LA RÉGÉNÉRATION AU SERVICE DU DÉVELOPPEMENT ÉCONOMIQUE
4 ^{ème} AXE	LA MOBILITÉ DURABLE
5 ^{ème} AXE	L'OFFRE TOURISTIQUE

Bron: Masterplan, Schéma Provincial de Développement Territorial et plan de Mobilité

Het programma is gestructureerd aan de hand van vijf thema's: de ecologische en energetische transitie, koolstofarme stedenbouw, de herstelling in dienst van de economisch ontwikkeling, duurzame mobiliteit en het toeristische aanbod. Als aparte doelstelling is ook de versterking van de Provincie Luik in de Euregio genoemd. Het plan is opgesplitst in twee delen: een eerste deel dat de provinciale verankering van het project vaststelt met een reeks masterplannen en "provinciale bouwplaatsen" en een tweede deel dat rekening houdt met lokale belangen. De leidende plannen zijn vergezeld van projecten, deze voorgenoemde projecten benadrukken de concrete en operationele dimensie van het Provinciaal Ontwikkelingsplan. De vijf thema's, zoals energietransitie, sluiten goed aan bij de NOVI opgaven.¹⁶ Het gaat prominent om duurzame energie en energie-efficiëntie, echter in mindere mate wordt thematisch de circulaire economie genoemd met betrekking tot chemie en kunststof. In het programma is sterk de circulariteit omtrent het hergebruik of de regeneratie van oude industrieterreinen en woningbouw naar voren gebracht. Als belangrijke problemen qua ruimte zijn de suburbanisatie en de bedreigde natuurlijke omgeving genoemd. Verder wordt uitgegaan van een bevolkingstoename, de provincie Luik zal het aantal huishoudens significant zien toenemen tegen 2040. Deze bevolkingsgroei vraagt om de creatie van 70.000 nieuwe woningen. Een van de belangrijkste doelstellingen is dat deze woningbouw niet ten kosten mag gaan van de natuurlijke omgeving, omwille de aantrekkelijkheid van stadscentra te vergroten. In feite is ook de Provincie Luik via Liège Europe Metropole op het gebied wonen goed geïntegreerd in de Euregionale netwerken door deelname aan de Woonmonitor. Ten aanzien van de huidige contacten en doelstellingen bestaat op het terrein wonen een goede kans om de samenwerking te versterken, bijvoorbeeld door een vervolg van de Woonmonitor, ten behoeve van een verdergaande visie omtrent het Euregionale woonaanbod en de kansen om bepaalde regionale trends – bevolkingstoename versus bevolkingsdaling – Euregionaal te bekijken. Voor de subregio "Ardennen" beschrijft het plan doelstellingen rondom de ontwikkeling van een innovatieve sector "hout". Dat heeft betrekking tot constructie en energieopwekking. Gezien de thematisch opgave circulair bouwen bieden zich hier kansen in de toekomst om Euregionaal te verkennen en of Euregionale bronnen hier een belangrijke rol kunnen spelen bij het gebruik van hout in de bouwsector. In de Duitstalige Gemeenschap bestaat de doelstelling een "Kompetenzzentrum Holz" op te richten. Gezien de resources zou

¹⁶ Interessante aspecten in het plan zijn: Versterken van de euregionale positie van de provincie Luik; behoud van de leefomgeving en de natuurlijke hulpbronnen; grondgebied evenwichtiger en meer solidair structureren; nadruk op een 'lage' stedenbouw; bevorderen van een koolstofarme benadering van de stadsplanning; nieuwe levensstijl door vernieuwend woningaanbod; Initiëren energetische en ecologische transitie; versterken economische aantrekkingskracht van de provincie; provinciale toeristische aanbod waarde geven en verbinden; optimaliseren van het openbaarvervoersnetwerk; bestuurlijk: de actoren coördineren.

de Provincie Luik voor de Euregionale bouwsector een belangrijke rol kunnen spelen. Verassend genoeg zijn er Euregionaal of bilateraal tot nu toe weinig contacten, netwerken of gemeenschappelijke projecten.

3.5. Duitstalige Gemeenschap: Ostbelgien Leben 2025- Regionales Entwicklungskonzept der Deutschsprachigen Gemeinschaft REK III BAND 5

Hoe willen we in 2025 leven? Deze vraag stond aan het begin van de uitwerking van het Concept voor Regionale Ontwikkeling (REK) van de Duitstalige Gemeenschap centraal. Sindsdien heeft het strategisch plan, dat in 2008 is opgesteld, naar eigen zeggen als leidraad gediend voor de uitvoering van wetgevende periodes en als een rode draad voor de vormgeving van de toekomst van Oost-België. Het huidige uitvoeringsprogramma van de missie "Ost-Belgien Leben 2025" gaat in op de actuele aangepaste uitdagingen.¹⁷ Het omvat 32 toekomstige projecten voor de derde en laatste uitvoeringsfase tot 2024. In het verlengde van vroegere rondes zijn de projecten toegewezen aan de vijf thematische regio's: grensregio, economische regio, onderwijsregio, solidariteitsregio en leefregio (Duits: Lebensregion). De doelstellingen per thema:

Grensregio	Economische regio	Opleidingsregio	Solidariteitsregio	Levensregio
Creativiteit; Dorpen gezamenlijk versterken; De geschiedenis toegankelijker maken; Netwerk verbeteren; Betrekken van jeugd.	Praktijkervaring opdoen; "Made in Ostbelgien" (oftewel: bedrijven gezamenlijk regionale producten laten ontwikkelen); Sterke sociale economie creëren; Economisch Oost-België exploiteren	Opleidingen duurzaam maken; Integratie en diversiteit; Taalontwikkeling en meertaligheid bevorderen; Opleidingsaanbod verbeteren; Moderne leeromgeving realiseren; "Op het echte leven voorbereiden".	'Gezond leven in de regio'; 'Gezamenlijk tegen armoede'; Ouders ondersteunen en versterken; Zelfstandig leven.	Vormgeven van ruimtelijke ontwikkeling; Klimaat beschermen; Bouwcultuur door ontwikkelen; Leefbaarheid verbeteren; Sportstructuur verbeteren; Toerisme stimuleren

Bron: <https://www.ostbelgienlive.be/>

Het programma is deels gericht op thema's die voor de NOVI opgaven niet prioritair zijn, zoals onderwijs (Bildungsregion), waar de DG een eenduidige (ook wetgevende) competentie heeft. Interessant in verband met de NOVI is vooral dat de Duitstalige Gemeenschap vanaf 2021-2023 voor het eerst werkt aan een ruimtelijk plan, omdat de DG nieuwe bevoegdheden voor de ruimtelijke ordening heeft gekregen. Voor deze opgave heeft de DG een stappenplan ontwikkeld. Er bestaat hierbij veel interesse in goede communicatie met de partners in de

¹⁷ Deutschsprachige Gemeinschaft: Ostbelgien Leben 2025 - Regionales Entwicklungskonzept der Deutschsprachigen Gemeinschaft REK III BAND 5.

Euregio, waarbij graag van de verschillende ervaringen wordt geprofiteerd. In deze opstartfase bieden zich goed kansen voor nieuwe vormen van innovatieve samenwerking. De DG kan nu op politiek niveau binnen de Euregio als een speler op het gebied van ruimtelijke ordening worden gezien en zal bij een toekomstige betere afstemming een rol moeten spelen. Wat de overlappende thema's in verhouding met het NOVI-gebied betreft blijkt dat minder de circulaire chemie (geen grote chemische bedrijven) als thema speelt, maar projecten gekoppeld aan de energie transitie en natuur. Sinds 2018 is er een energie- en klimaatplan voor de Duitstalige Gemeenschap.¹⁸ Het voorziet in de strategie en de basis voor maatregelen op het gebied van hernieuwbare energiebronnen, energie-efficiëntie, duurzaam bouwen en mobiliteit. Vooral de concrete doelstellingen op het gebied van duurzame energie bieden kansen voor toekomstige gemeenschappelijke projecten. Vanwege de geografische afstand zijn grensoverschrijdende projecten minder aan de orde dan het uitwisselen van kennis over "best practices". Het gaat om de uitbreiding van windenergie, uitbreidingscampagnes voor fotovoltaïsche panelen op daken, uitbreidingscampagnes voor thermische zonne-energie op daken, overschakeling van stookolie op pallets als energiebron, warmtepompen met geothermische collectoren voor nieuwe gebouwen, uitbreiding van krachtwarmtekoppeling in openbare en particuliere gebouwen en de uitbreiding van lokale verwarmingsnetten.

Tevens interessant is het project "Baukultur Ostbelgien" ter bevordering van de Oost-Belgische bouwcultuur gezien de nieuwe uitdagingen. Het project "Thuis in Oost-België" heeft ten doel een toekomstig model te ontwikkelen voor de bevordering van openbare en particuliere huisvesting. De DG is daarmee zeker een interessante partner als het gaat om duurzaam wonen en bouwen, hetgeen goed past bij de contacten die op het gebied van ruimtelijke ordening en lopende grensoverschrijdende projecten en processen kunnen worden ontwikkeld.

¹⁸ Integrierter Energie- und Klimaplan für die Deutschsprachige Gemeinschaft Belgiens. Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft (Hrsg.) Eupen (2018).

4. Thematische opgaven uit het perspectief van experts uit de buurregio's: hoe sluiten deze aan bij actuele processen, projecten en netwerken

Op basis van de documentenanalyse zijn van december 2020 tot de eerste helft van februari 2021 twintig gesprekken gevoerd met experts uit de buurregio's en de Euregio Maas-Rijn. In totaal zijn met 23 experts gesprekken gevoerd (zie bijlage 1). Meestal waren het één-op-één gesprekken, maar soms waren ook meerdere collega's vanuit een buurregio aanwezig. Gezien de omstandigheden tijdens de tweede golf van de Coronacrisis, wordt het zeer op prijs gesteld dat de collega's bereid waren een bijdrage aan deze verkenning te leveren. De meeste gesprekspartners werken in een van de vier buurregio's bij een publieke instelling (Provincies, gemeente, Landkreis, Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft) of bepaalde publieke instellingen die met recente strategische programma's te maken hebben (zoals de Zukunftsagentur in NRW, Liège Europe Metropole of de Universiteit Hasselt). Sommige gesprekspartners zijn verbonden aan lopende INTERREG projecten. Ook is een uitgebreid gesprek gevoerd met de directeur van de Euregio Maas-Rijn. Daarnaast zijn tevens aanvullend korte informele gesprekken gevoerd, die niet gedocumenteerd zijn, meestal om zeker te zijn van de juiste publicaties of om even iets over de stand van zaken van bepaalde projecten te horen. Ook hier waren verschillende collega's in de Euregio Maas-Rijn zeer behulpzaam.

De onderwerpen van de gesprekken waren toegespitst op specifieke thema's die te maken hadden met de expertise van onze gesprekspartners. Desalniettemin zijn steeds in het begin algemene vragen gesteld over de bekendheid met de NOVI in Nederland en de ontwikkeling van een NOVI-gebied Zuid-Limburg. Het is niet verassend dat bijvoorbeeld experts op het gebied van de circulaire economie geen informatie hebben gehad over de NOVI ontwikkeling. Echter is het interessant dat ook de meeste experts op het gebied van ruimtelijke ordening inhoudelijk niet verder bekend waren met het concept. Ze hadden wel van de ontwikkeling gehoord, ook omdat de buurregio's officieel de nominatie van Zuid-Limburg ondersteund hebben. De bevindingen laten zien dat er nog ruimte is om de stand van zaken en de doelstellingen van het NOVI-gebied op verschillende niveaus bestuurlijk en ambtelijk te communiceren. Voor de vakkundig experts op het gebied van ruimtelijke ordening is dat bijzonder interessant, hetgeen vervolgens nog tot de aanbeveling leidt om de Euregionale samenwerking op ruimtelijke ordening te stimuleren.

Een andere algemene vraag was of de collega's bereid zijn om op een van de thematische gebieden met partners over de grens in sterkere mate samen te werken. Deze instemming geldt voor zowel de verschillende thematische vakkundige experts als ook de experts op het gebied van ruimtelijke ordening. Dat heeft ook met de beschreven ontwikkelingen in de buurregio's te maken, nu daar nieuwe programma's en projecten worden opgesteld en zelf ook op zoek zijn naar nieuwe grensoverschrijdende kansen. Bijzonder stimulerend is op dit moment de vraag welke INTERREG projecten in de toekomst worden ondersteund vanuit de eigen regio. Voor zover is de timing heel goed. Ook bieden de recente projectideeën in NRW (Rheinisches Revier) en in Belgisch Limburg (SALKturbo) een concrete aanleiding voor nieuwe grensoverschrijdende contacten.

4.1. Kansen op het gebied van de thematische opgave Circulaire Economie

In de verkenning is vanwege de prioriteiten uit het plan van aanpak vooral gekeken naar kansen op het gebied van de circulaire chemie, circulair bouwen en verschillende aspecten van de energietransitie zoals de productie en infrastructuur van duurzame energie en de waterstof economie.

Circulaire Chemie

Zoals beschreven in het plan van aanpak is de grensoverschrijdende versterking van de Circular Hub een prioriteit. De oprichting van de Circular Hub was in eerste instantie aangedreven door Nederlandse partners, waarbij nu de eerste contacten in de Euregio bestaan. Desalniettemin resteert er nog veel potentieel om in de Euregio partners voor een duurzame samenwerking te werven. Na de gesprekken met experts in de buurregio's is duidelijk dat circulaire chemie vooral in NRW als prioriteit binnen het Wirtschafts- und Strukturprogramm Rheinische Revier een belangrijk rol speelt. Hier dienen zich voor de NOVI ontwikkeling concrete grensoverschrijdende kansen voor.

Deze kunnen op dit moment nog niet leunen op stevige Euregionale netwerken, er zijn immers nog geen Euregionale netwerken van chemische bedrijven met bedrijven die bijvoorbeeld in de afvalstromen zouden kunnen voorzien. Zo is er ook nog geen INTERREG project dat in het verlengde van het werk van de Circular Hub Euregionale partners bij elkaar brengt. Er is recent een INTERREG project van start gegaan in de Euregio Maas-Rijn - "Wanderful.Stream" - dat zich tot doel stelt kleine en middelgrote ondernemingen kosteloos te coachen en te begeleiden in de overgang naar een circulaire economie. Het kan een opdracht voor het opgaveteam Europese Schakelregio zijn, om in beeld te brengen wat voor soort INTERREG project voor de grensoverschrijdende verbinding van de Circular Hub een toegevoegde waarde zou hebben. Daarbij kan men kijken naar de focus en de aanpak van andere bestaande projecten zoals het interessante INTERREG project "Circular-Bio" in het kader van het programma Duitsland-Nederland met partners in Noord-Limburg.¹⁹

Het is duidelijk dat Euregionaal (dus op het niveau van de partners in de Euregio Maas-Rijn) geen specifieke doelstellingen zijn afgesproken voor een circulaire chemie. Dat geldt niet voor het hogere niveau van nationale of regionale overheden. In 2017 zijn politieke intenties afgegeven voor de samenwerking van Nederland met NRW in het kader van een trilatere chemiestrategie Nederland/Vlaanderen/NRW.²⁰ Vooral de doelstellingen 11 (*Establish a circular ecosystem of integrated material and energy flows*) en 12 (*Enable comprehensive Circular processes in the trilateral chemical industry*) passen bij de opgaven van de Circular Hub. Het opgaveteam Europese Schakelregio dient de ontwikkelingen in het kader van deze

¹⁹ Het netwerk circulair-bio zal professionals uit de landbouw, de verwerkende industrie, de chemie, de logistiek, het afvalbeheer, de gemeenten en de regionale agentschappen voor economische ontwikkeling op één lijn brengen. De nadruk zal liggen op het identificeren van nieuwe bedrijfsmodellen, het in kaart brengen en analyseren van biogene hulpbronnen en afvalstromen (met inbegrip van geschikte toeleveringsketens), zie <http://circular-bio.com/nl/Project/>.

²⁰ Nederland, Vlaanderen en Noordrijn-Westfalen hebben zich volgens het NRW Wirtschaftsministerium 2017 gezamenlijk ten doel gesteld de economische randvoorwaarden voor de chemische industrie te verbeteren en de wereldwijde concurrentie op grensoverschrijdende basis nieuwe impulsen te geven. Zie: <https://www.wirtschaft.nrw/trilaterale-chemiestrategie-zwischen-nrw-flandern-und-den-niederlanden-beschlossen>.

strategie te monitoren. Indien van toepassing, kunnen specifieke lobbyactiviteiten worden ontwikkeld om vooral met NRW de Circular Hub als belangrijke netwerkpartner te etaleren.

Geografisch zijn de ontwikkelingen in het Rheinische Revier voor Zuid-Limburg interessanter dan die in BE Limburg. In Vlaanderen bevindt het grote Cluster Chemie zich in de Provincie Antwerpen. In het programma van het Rheinische Revier speelt circulariteit in verbinding met kunststof en dergelijken een belangrijke rol. Hier zijn drie concrete projecten in voorbereiding, die een maken goede kans op financiering in het kader van het grote investeringsprogramma. Een screening van de recentste projectenlijst wijst uit dat vooral project 28 interessant is, dat omvat de oprichting van een “Exzellenz-Zentrum Zirkuläre Kunststoffwirtschaft”. Het project wordt door de Städteregion Aachen getrokken. Daarnaast zou project 38, “plast.loop”, interessant kunnen zijn, waar het gaat om kunststof recycling op een hoger niveau evenzo in de Städteregion. Verder is er een breder project dat geografisch voor het hele Rheinische Gebiet van toepassing is, de ‘Entwicklung Bioökonomie Modellregion Rheinland’, dat een brede aanpak ontwikkelt omtrent economische activiteiten gebaseerd op biologische grondstoffen. Alle drie de projecten zijn thematisch duidelijk afgestemd met de doelstellingen van de trilaterale Chemie strategie. Er zijn in Aken ook specifieke experts rondom het Instituut Aachener Verfahrenstechnik (AVT).²¹ Het opgaveteam Europese Schakelregio zou in afstemming met de Circular Hub contact kunnen opnemen met de initiatiefnemers van de Rheinisches Revier projecten om verder te verkennen wat de kansen zijn voor toekomstige samenwerking. Een grensoverschrijdende workshop kan hiervoor bijvoorbeeld een goed instrument zijn.

Circulair bouwen

Het thema speelt een prominente rol in verschillende programma's/strategieën van de buurregio's. Er zijn interessante projecten op de lijst van het Rheinische Revier, circulair bouwen werd door experts uit BE Limburg als prioritair thema genoemd als het om de circulaire economie gaat en ook de Deutschsprachige Gemeinschaft heeft interessante prioriteiten in verband met het materiaal hout. Verdere ontwikkeling rondom houtverwerking wordt ook als doelstelling voor het gebied Ardennen genoemd in de strategie van Liège Europe Metropole, waar delen van de DG bij horen. Er bestaan nog geen Euregionale netwerken op het gebied van circulair bouwen. Een screening van andere INTERREG programma's toont dat vooral op gebied van innovatieve houtconstructies interessante projecten bestaan. Zo loopt in het kader van het INTERREG programma Italië-Oostenrijk momenteel een project, waarbij innovatieve houtconstructies voor flatgebouwen worden toegepast.²²

Bilateraal lijkt het op dit moment makkelijker om verbindingen te leggen tussen IBA Parkstad projecten (zoals *Superlocal*) en soortgelijke initiatieven in de buurregio's. Ook hier biedt de screening van de projectenlijst Rheinisches Revier interessante opties. Project 73 “Smart Urban Skin” stelt zich de realisatie van innovatieve gebouwschillen op basis van een modulaire textielgevel ten doel, die het onder andere mogelijk maken om aanzienlijk het energieverbruik van verminderen. Het Project 75 “Energie landschaft Anna” heeft als doel door de koppeling van gebouwen met verschillende belastingprofielen en fysieke bouwnormen een

²¹ Dat betreft onder andere het werk van “Leibnitz Preisträger” Prof. Matthias Wessing.

²² Het project heet BIGWOOD, zie: <https://www.proholz-tirol.at/projekte/das-bigwood-projekt-netzwerk.html>.

duurzaam energieconcept te ontwikkelen. De zelfvoorzienende energievoorziening moet worden bereikt door het gebruik van verschillende opwekkingsinstallaties, een centraal energieopslagsysteem en digitale netwerken door middel van *internet-of-things* apparaten.

In het kader van de circulaire economie is in BE Limburg volgens de gesprekken circulair bouwen een hoofdthema. In Vlaanderen bestaat sinds 2019 de instelling Circulair Bouwen. Ook in BE Limburg is momenteel op het wetenschapspark in Diepenbeek een nieuwe, multidisciplinaire onderzoekssamenwerking in ontwikkeling. Volgens de projectbeschrijving beoogt dit onderzoeks- en valorisatiecentrum de circulaire bouw te promoten vanuit verschillende expertises en een breed perspectief. Daarvoor is een circulair gebouw gepland op Campus Diepenbeek van de Universiteit Hasselt.²³ In deze rij past ook het project in de Duitstalige gemeenschap voor de ontwikkeling van een "Impulszentrum HOLZ und nachhaltiges und innovatives Bauen". Het project is door de Duitstalige Gemeenschap gestart om de regionale houtindustrie te versterken en als economische motor te ontwikkelen. De diensten van het centrum zijn gericht op bedrijven in de hout- en bouwsector en op consumenten.²⁴

Het is aan te bevelen om de contacten eerst bilateraal te versterken. Het opgaveteam Europese Schakelregio kan in contact met de initiatiefnemers in NRW, BE Limburg en in de Duitstalige gemeenschap verkennen waar samenwerking toegevoegde waarde oplevert. Vanuit Zuid-Limburg kan Parkstad als verbinder op treden. Parkstad heeft in verband met de IBA Parkstad en met de recente "Alliantiebijeenkomsten Circulair Bouwen" veel expertise opgebouwd. De grensoverschrijdende stappen dienen daarom eerst ook met Parkstad te worden afgestemd.

Energietransitie – Duurzame elektriciteitsopwekking en transport

De analyse van de verschillende strategieën en programma's in de buurregio's en de gesprekken met experts (bijvoorbeeld van de Energieagentur NRW) doen blijken dat de energietransitie overal een leidend thema is. Daarbij gaat het vooral om CO₂ vermindering door duurzame elektriciteitsproductie en de ruimtelijke inpassing daarvan. Het gaat ook in brede zin om de nodige infrastructuur voor transport, versterking van kabels en connecties en energieopslag in bijvoorbeeld accu's of waterstof. Gezien de klimaatdoelstellingen van de EU en de lidstaten (klimaatneutraal per 2050) wordt het overal als noodzakelijk gezien op korte termijn een waterstofeconomie op te bouwen en om aardgas, kolen en olie ook in industriële productieprocessen (zoals staal) te vervangen. Vooralsnog is de energiesector wat productie, wetgeving en subsidiesystemen betreft sterk nationaal georiënteerd. Dat is een van de redenen waarom het tot op heden lastig is om bijvoorbeeld kleinschalig Euregionale grensoverschrijdende energieprojecten te initiëren. Een screening van Euregionale projecten op het gebied van energieproductie levert weinig op. Tot nu toe bestaan geen gemeenschappelijke projecten op het gebied van grensoverschrijdende windparken of zonneweides in de Euregio Maas-Rijn. Er is ook – en dat zal later worden besproken in verband met de ruimtelijke ordening – geen Euregionale afstemming van de ruimtelijke inpassing van windparken of zonneweiden.

²³ <https://bouwen.vlaanderen-circulair.be/nl/projecten/detail/circulab-limburg-2>

²⁴ De projectbeschrijving vindt zich hier: https://www.ostbelgienlive.be/desktopdefault.aspx/tabid-336/529_read-3683/usetemplate-print/.

Bilateraal zijn in de laatste jaren wel projecten op het gebied van stroomkabels ontwikkeld. Om de elektriciteitsmarkten van Duitsland en België beter te verbinden, ging in 2020 de „Aachen Lüttich Electricity Grid Overlay“ (ALEGrO) van start.²⁵ Verrassend is dat Allegro de eerste interconnector was, die het Duitse en het Belgische elektriciteitsnet rechtstreeks met elkaar verbindt. De doelstelling is om de integratie van de Europese energiemarkt te bevorderen, de continuïteit van de energievoorziening te vergroten en bij te dragen aan de stabilisering van de netwerkexploitatie. Ook de Nederlandse en Belgische verbindingen zijn verrassend zwak. RWE vroeg in augustus 2019 aan het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat toestemming om een hoogspanningskabel aan te leggen vanaf de Clauscentrale in Maasbracht naar Kinrooi om België met stroom te verzorgen (hetgeen het Ministerie weigerde).²⁶ Recent werd in Limburg door netwerkbeheerder Enexis bekend gemaakt dat de aanleg van grote zonneparken de afgelopen jaren heeft geleid tot een enorme druk op het elektriciteitsnet. Het huidige netwerk in Limburg is niet ingericht op deze ontwikkeling.²⁷

Desalniettemin wordt tot op heden in de Euregio nauwelijks een discussie gevoerd over een grensoverschrijdende strategie voor duurzame elektriciteitsproductie en transport. Op dit moment bestaat niet eens een specifiek INTERREG project over grensoverschrijdende duurzame energieprojecten in een geografische zin. Het bestaande INTERREG project “Rolling Solar” gaat over de technische ontwikkeling van Solar modules voor geluidsschermen. Deze analyse laat zien dat de nationale ambities tot op heden nauwelijks door grensoverschrijdende samenwerking kunnen worden ondersteund. Ook de experts in Duitsland hebben bevestigd dat grensoverschrijdende samenwerking bescheiden is.

Op het gebied van de energietransitie lijkt het daarom verstandig eerst beter te onderzoeken wat de voorwaarden zouden kunnen zijn voor grensoverschrijdende acties. Als pilotproject dient zich het “Energiepark Herzogenrath” voor, dat op dit moment in ontwikkeling is aan de gemeentegrens van Kerkrade. Het project kan waarschijnlijk op financiële ondersteuning uit het Rheinische Revier Programma rekenen en wordt ook in verband met de Regiodeal bediscussieerd. Inhoudelijk gaat het om verschillende aspecten van duurzame energieopwekking aan de grens. Hier speelden en spelen vragen een rol omtrent transport van elektriciteit over de grens, vergunningsvraagstellingen van grensoverschrijdende installaties, warmtetransport over de grens, de toepassing van verschillende subsidiesystemen, financieringsmogelijkheden van publieke Nederlandse/Duitse partners over de grens en tot slot statistische vraagstellingen bij grensoverschrijdende projecten met betrekking tot CO2 statistieken. Veel van deze barrières zijn al jaren bekend en zijn reeds in 2015 voor het grensgebied van Gelderland, Overijssel en NRW in beeld gebracht.²⁸ Op dit moment is het bijzonder belangrijk om de ontwikkelingen dicht aan de grens in Parkstad te agenderen. Naast het pilotproject in Herzogenrath aan de Duitse kant, zijn dat een aantal wind- en zonne-energieprojecten in Parkstad-Zuid als samenwerking van drie gemeenten (Heerlen, Kerkrade en Simpelveld). Het opgaveteam Europese Schakelregio zou hier, in samenspel met Parkstad, verschillende actoren (initiatiefnemer/gemeenten/Energiegentur

²⁵ Zie de persmededeling van het de netwerkbeheerder Amprion: https://www.amprion.net/Presse/Presse-Detailseite_16576.html.

²⁶ Dagblad de Limburger, 12.02.2020 — Minister Wiebes geeft geen toestemming voor de aanleg van een kabel.

²⁷ In de provincies Noord-Brabant en Limburg was sinds 9 februari 2021 op 14 nieuwe stations sprake van mogelijke congestie. Dat betekent dat het netwerk op deze stations de vraag niet meer aan kan. Zie persmededeling Enexis : <https://www.enexis.nl/over-ons/wie-zijn-we/over-ons/nieuws/schaarste-14-stations>.

²⁸ Stichting kiEMT/EnergieAgentur.NRW: Grenzüberschreitende Zusammenarbeit bei der Energiwende, Harry de Vries, Hendrik van der Meulen, Maarten de Vries, Dr. Frank-Michael Baumann, Sven Kersten, 2015.

NRW) bij elkaar kunnen brengen om oplossingen te zoeken voor de hardnekkige belemmeringen. Aangezien het project in Herzogenrath zoveel facetten heeft, is het uitermate geschikt als pilot.

De Provincie Limburg is op dit moment al bezig met het organiseren van grensoverschrijdende workshops in het kader van politieke afspraken met de regering van NRW (thema energieopslag, infrastructuur, waterstof) en dat wordt al met de Energieagentur NRW gecoördineerd. Tevens tijdens de gesprekken met experts in NRW bleek dat de Energieagentur de geschikte partner is. Het opgaveteam Europese Schakelregio kan deze activiteiten gebruiken als startpunt voor de versterking van de grensoverschrijdende dimensie van de opgave energietransitie. Deze vormen een goede basis voor verdere samenwerking in relatie tot de NOVI opgaven. Daarnaast kan een workshop interessant zijn, waarbij Euregionaal wordt gekeken naar de kansen van toekomstige INTERREG projecten. Concreet zou moeten worden geanalyseerd of voor de problemen in Limburg rondom netwerkcapaciteiten bij de aansluiting van zonne- en windparken, een grensoverschrijdend project innovatieve grensoverschrijdende oplossingen kan agenderen.

Energietransitie waterstof

De documentenanalyse toont ook hier dat de opgave “waterstof economie” in het programma van het Rheinische Revier heel sterk is en derhalve partners in NRW zeker in aanmerking komen voor versterkte samenwerking. Euregionaal geldt ook bij dit thema dat er nog geen Euregionale netwerken bestaan met partners uit de vijf buurregio's van de EMR. Een reden is ook hier dat het op dit moment geen INTERREG EMR project bestaat met het onderwerp waterstofproductie of waterstofopslag.

Bilateraal zijn de banden sterk met de regering in NRW. Regelmatig vindt een “Combined Energy Conference” plaats met partners uit NRW en NL. In dit kader is ook het bilaterale project HY3 gepresenteerd, dat innovatieve vormen van waterstofproductie onderzoekt. Met België wordt bilateraal ook op het gebied van waterstof samengewerkt, hier bestaat een Waterstofindustriecluster met 60 bedrijven. In BE Limburg ontstond in het kader van SALKturbo een eerste projectidee “Power to Molecules, Water en CO2 omzetten in waardevolle stoffen voor de Industrie”, hetgeen zeker de moeite waard is om in de gaten te houden voor toekomstige grensoverschrijdende kansen.

Concreter zijn ook in dit geval de projecten aan de NRW zijde. In Jülich zal een “Helmholtz-Cluster” voor duurzame en op de infrastructuur afgestemde waterstofeconomie worden opgericht.²⁹ Het opgaveteam Europese Schakelregio zou contact kunnen opnemen om te verkennen, welke kansen hier voor Zuid-Limburg bestaan om aan te sluiten.

Waterstofproductie zal volgens de projectbeschrijving ook een onderdeel zijn van het Energiepark Herzogenrath. Dit kan in het eerder voorgestelde proefproject worden begeleid.

Zoals bij de meeste thema's dient met Zuid-Limburgse partners te worden overlegd over de kansen en thematische prioriteiten voor een INTERREG project met Euregionale partners.

²⁹ Zie presentatie van het Wirtschaftsministerium NRW zur Wasserstoff Strategie der Landesregierung. https://www.in4climate.nrw/fileadmin/Veranstaltungen/2020/20201109_Wasserstoff-Roadmap_Duesseldorf/H2-Roadmap-NRW-Vorstellung-Michael-Theben-2020-11-09.pdf

Een verkenning van INTERREG projecten maakt duidelijk dat in het kader van het Duitsland-Nederland project een interessant waterstof project bestaat met de naam BioTechH2. Meer specifiek zal het project onder medewerking van de Fachhochschule Münster biowaterstof produceren uit biogene reststromen en afvalwater.³⁰ Een INTERREG discussie kan efficiënter zijn, indien waterstof gerelateerde projecten uit de hele EU worden vergeleken omwille daarmee beter in te kunnen schatten waarin de toegevoegde grensoverschrijdende waarde vanuit het perspectief van NOVI Zuid-Limburg te zoeken is.

Energieneutrale bedrijventerreinen

De screening van verschillende programma's en projectideeën heeft laten zien dat de verduurzaming of klimaatneutraal maken van bedrijventerreinen links en rechts van de grens een belangrijk item is. Zo is het een prioriteit in het Strukturprogramm Rheinisches Revier. Er zijn nog geen specifieke Euregionale of bilaterale intentieverklaringen of doelstellingen, maar veel van de aspecten (energieproductie, energie-efficiency) zijn al onderdeel van bilaterale intentieverklaringen of strategieën (zie boven). Een van de NRW projecten zou een zeer prominente rol bij de toekomstige samenwerking kunnen spelen: Brainenergy Jülich (project 6). Dit behelst de ontwikkeling van een innovatieve speciale zone van ongeveer zeven hectare in het 52 hectare grote Brainergy Park Jülich intergemeentelijk industriegebied, dat zich zal concentreren op de thema's "nieuwe energieën" en "energietransitie". Er wordt een simulatieruimte en demonstratieplatform voor het energiebeheer van de toekomst gecreëerd, met een 7.500 m² groot centraal gebouw - de Brainergy Hub - als kern. Dit zal het gebied voorzien van de modernste verwarmings-, energie-, koelings- en internetvoorzieningen en tevens aantrekkelijke bedrijfsruimten bieden aan startende ondernemingen en bedrijven uit de energiesector.³¹

Daarnaast is het project 88 "Faktor X: Klimaneutrale Gewerbegebiete" interessant, waarbij een ontwikkelingstool wordt ontwikkeld voor gemeenten om klimaatneutrale industriegebieden te realiseren. Voor het grensoverschrijdende gebied Avantis bestaat het projectidee "Avantis Humanotop". Ook hier zal een concept worden ontwikkeld voor het koolstofvrij maken van het Avantis-gebouwencomplex en daarbij een procedure voor stapsgewijze uitvoering.³² Het lijkt nuttig om contacten te leggen met de initiatiefnemers van deze drie projecten. De Duitse projecten zullen vanuit het Rheinisches Revier programma en andere bronnen worden gefinancierd. Ook hier moet worden onderzocht of Zuid-Limburgse partners bilateraal kunnen aansluiten (bijvoorbeeld via de Regiodeal), of waar de meerwaarde ligt van een Euregionale aanpak en een gemeenschappelijke aanvraag onder het programma INTERREG EMR. Er komen zeker ook andere Europese fondsen in verband met de Green Deal in aanmerking.

³⁰ https://www.fh-muenster.de/egu/fue/fue_gebiete/biowasserstoff/biotech2.php

³¹ Zie projectbeschrijving: <https://www.brainergy-park.de/>

³² Zie projectbeschrijving: <https://humanotop.earth/humanotop-avantis/>.

Samenvatting Circulaire Economie

Thematische opgave	Prioritering Buurregio's	Doelstellingen/ achtergrond Grensoverschrijdend	Netwerken EMR gebied	Actie / Aanbeveling	Wie benaderen?	Financiering projecten
Circular Hub/Circulaire Chemie verbinden buurregio's	- Vooral in NRW - Duidelijke prioriteit, Rheinisches Revier - Gekoppeld aan Investerings binnen Rheinisches Revier	Trilateraal Chemiestrategie tussen NL/NRW/VL - Euregionaal nog geen prominente plek onder het dak van partnerregio's EMR	Opstartfase - Nog geen stevige netwerken, maar veel interesse in samenwerking NL/NRW - netwerk INTERREG Project Wanderfulstream	<u>Bilateraal starten</u> met partners (NRW) geografisch dicht bij de grens - Circular Hub Workshops met potentiële partners Rheinische Revier vooral Excellenzzentrum Zirkuläre Kunststoffwirtschaft Verbindingen met Netwerk INTERREG Project Circularbio	- Initiatiefnemers van Rheinische Revier Projecten - aansluiten projecten Rheinisches Revier -> Project 28: Excellenzzentrum Zirkuläre Kunststoffwirtschaft -> Project 20: Entwicklung Bioökonomie Modelregion Rheinland Project 38 "plast.loop" (kunststof recycling) - Prof. Wessling, RWTH	- Duitse partners hebben eigen financiering - Onderzoek naar kansen INTERREG NL/DE Project, zoals "Circularbio" - Aansluitend op EMR INTERREG Wanderful.stream

Circulair bouwen	- Prioriteiten NRW/Rheinisches Revier - Prioriteiten in Limburg (BE) in SALKturbo (en Vlaanderen) Deutsprachige Gemeinschaft, “bouwen met hout”	- Grens-overschrijdende ambitie Parkstad/ IBA - Verbinding met IBA projecten	- Nog geen sterk netwerk in de EMR	<u>Euregionale kansen:</u> Potentiele netwerk partners bij elkaar brengen	IBA Parkstad projecten verbinden met - <u>NRW:</u> Projecten 73/75 binnen Rheinisches Revier: <i>Smart Urban Skin / Energielandschaft</i> - <u>Limburg (BE):</u> <i>Circulab Limburg/Vlaanderen</i> En toekomstige projecten <i>Duurzaam bouwen</i> en <i>SALKturbo</i>, b.v. “Digitaal bouwarchief” - <u>Deutschsprachige Gemeinschaft</u> Project <i>Impulszentrum Holz und Nachhaltiges Bauen</i>	IBA Vervolg Regiodeal INTERREG: Kansen voor duurzaam bouwen project verkennen Best Practice: Circular Bio-based Construction Industry, INTERREG Two seas Provincie Zeeland
Energietransitie Duurzame energie opwekking Infrastructuur Duurzame Energie	- Prioriteit van alle buurregio's - Duidelijke prioriteit Rheinisches Revier (Städteregion, Landkreis Heinsberg, Jülich)	<u>Bilateraal DE/NL</u> - “Declaration of Intent over Energiesamenwerking 2019” <u>Bilateraal NRW</u> - Afspraken Versterking - Samenwerking NRW/NL/Limburg/ Noord Brabant Energietransitie <u>Euregionaal</u>	Concreet Project: <i>Energiepark Herzogenrath</i> - Op de lijst van Rheinisches Revier - Interesse bij Kerkrade - Pilotfunctie met uitstraling	<u>Ondersteuning idee pilotproject</u> , een testcase: - wat grensoverschrijdend mogelijk is - wat de barrières zijn - wat anders moet in regelgeving/subsidie verlening om grensoverschrijdende projecten mogelijk te maken	- Parkstad/Kerkrade als goede moderator van projectpartners - analyse andere energie projecten aan de grens Landgraaf/ Akersteenweg - Verbinding met bilaterale contacten/Workshops Limburg/NRW EnergieAgentur - Energieopslag Accu	- Regiodeal - Rheinisches Revier - Verkenning INTERREG

		- Intentie-verklaringen kansen grensoverschrijdende projecten			E-Mobiliteit Infra, Provincie Limburg Paul Levels	
Energie-transitie Waterstof	- Prioriteit in alle buurregio's, vooral NRW	- Regelmatige NL/DE conferenties - Combined Energy Conference (NRW/DE/NL) - Gemeenschappelijke Waterstofstrategie <i>Project HY3</i> (onderzoek productie) Waterstofindustriecluster NL/BE met 60 bedrijven	Geografisch dichtbij: - Waterstof opslag een onderdeel van <i>Energiepark Herzogenrath</i> - Projekt <i>Jülich</i> - „Helmholtz-Cluster für nachhaltige und Infrastruktur compatible Wasserstoffwirtschaft (HC-H2)“ - SALKturbo project idee: <i>Power to Molecules</i> - water en CO2 omzetten in waardevolle stoffen voor industrie	- Monitoring waterstof activiteiten grensoverschrijdend - Verbindingen zoeken/netwerk versterken	- Contact en potentiële workshop - Initiatiefnemers Herzogenrath Helmholtz-Cluster/ - Initiatief nemers Belgisch Limburg	- Screening INTERREG projecten Best practice? “BioTech2”/INTERREG Deutschland-Nederland Kansen voor INTERREG of andere projecten greendeal?
Energie neutrale bedrijven terrein	- Energie/klimaat neutraliteit is een belangrijk thema in alle buurregio's - Prioriteit Rheinisches Revier	Regiodeal grensoverschrijdend	Concrete projecten in de pipeline: - Project <i>Humanotop</i> – <i>Avantis</i> (Regiodeal Project) Verbindingen met: - <i>Brainenergy Jülich</i> (Rheinische Revier project 6) - Factor X: <i>Klimaneutrale Gewerbegebiete</i> (Project 88 Rheinisches Revier)	- Monitoring projecten bedrijven terreinen: Nadere beoordeling kansen voor Limburgse initiatieven om aan te sluiten	<u>Bilateraal beginnen.</u> - Workshop met NRW stakeholders, Energieagentur NRW	- Financiering door eigen middelen NRW - Financiering aan de Nederlandse zijde door Regiodeal, etc. - Verkenning kansen uitbreiding Euregionaal - INTERREG aanvraag

4.2. Sterke en Gezonde Steden

Op het moment van schrijven is nog niet duidelijk welke specifieke gevolgen de Corona pandemie zal hebben voor de gezondheid, in een brede zin, van de inwoners, tevens op de lange termijn, in de verschillende partnerregio's van de Euregio Maas-Rijn. Hetgeen uit eerste ITEM onderzoeken over de crisisbeheersing blijkt, is dat de huidige grensoverschrijdende samenwerking van de ziekenhuizen niet is ingericht op een structurele uitwisseling tijdens een pandemie vooral rondom intensive care capaciteiten. Er zijn volgens ad-hoc afspraken tussen de Nederlandse en Duitse regering patiënten naar intensive care afdelingen in Duitsland gebracht, hetgeen meestal centraal werd aangestuurd. Van een Euregionaal structureel systeem of een mechanisme voor het solidair uitwisselen van Corona patiënten, materiaal of personeel was geen sprake. Ook tijdens de tweede golf (stand februari 2021) mogen bijvoorbeeld ambulances als onderdeel van de EMRIC routine geen Corona patiënten over de grens brengen. In het lopende INTERREG project Pandemric wordt op dit moment onderzocht welke voorwaarden nodig zijn voor een echte Euregionale aanpak. Aangezien de gezondheids crisis een prominente plek inneemt, wordt aanbevolen de toekomstige samenwerking van de Zuid-Limburgse ziekenhuizen met de grensoverschrijdende partners een prominente en prioritaire plek te geven. Het EMRIC netwerk en de lopende activiteiten rondom het Pandemric-project vormen daarbij een belangrijke basis voor verdere ontwikkelingen. Vanuit een NOVI gedachte kunnen de huidige EMRIC partners worden ondersteund als het gaat om het implementeren van voorgestelde innovatieve vormen van samenwerking. Op het gebied van de brandweer of het ambulancevervoer wordt betere samenwerking vaak mogelijk door bilaterale afspraken. Om samenwerking ook mogelijk te maken omtrent intensive care capaciteiten, moeten tevens afspraken worden gemaakt tussen nationale en regionale overheden. De Zuid-Limburgse actoren kunnen bestuurlijk een belangrijke rol spelen om met de partnerregio's in de EMR een gemeenschappelijk lobbytraject te ontwikkelen. Het wordt voorgesteld dat het opgaveteam Europese Schakelregio contact houdt met de partners van het Pandemric-project en vroegtijdig verkent welke politieke ondersteuning nodig is voor een efficiëntere en solidaire Euregionale aanpak in tijden van crisis. Het onderwerp zou kunnen worden geagendeerd in het bestuur van de EMR, maar vooral ook in het kader van de volgende Grenslandconferentie NL-NRW, de top van NL-VL en op het niveau van de Benelux.

Samenwerking Ziekenhuizen Specialisten

Het Maastricht Universitair Medisch Centrum (MUMC+) werkt samen met partners aan de Uniklinik Aken, de Clinique CHC MontLégia en het CHR de la Citadelle in Luik om een Euregionaal Kinderchirurgisch Centrum op te richten. Ook dat is een concreet lopend traject dat ondersteuning nodig heeft om te worden gerealiseerd. Kinderchirurgie vormt een hooggespecialiseerd veld dat uitvoerige opleiding en training vereist. Uit Europees onderzoek is echter gebleken dat in Nederland en België relatief weinig kinderchirurgische centra zijn in vergelijking met andere Europese landen zoals Duitsland. Nederland heeft daarbij een aantal grote kinderchirurgische centra verspreid over het land, maar in het zuiden van het land ontbreekt een dergelijke voorziening. In de praktijk betekent dit dat zieke kinderen in de Euregio Maas-Rijn vaak verder moeten reizen om behandeld te kunnen worden, ver weg van hun huis en familie met alle nadelige gevolgen van dien. Tegen deze achtergrond werken

momenteel de partnerziekenhuizen al samen om op duurzame wijze hoge kwalitatieve kinderchirurgische zorg in de Euregio Maas-Rijn te verzorgen. Dat betekent dat chirurgen vanuit de verschillende ziekenhuizen in Aken, Maastricht en Luik naar hun collega-ziekenhuizen komen en daar operaties uitvoeren. Tot nu toe vormt dit een informele samenwerking, die in de toekomst volgens de artsen moet worden omgezet in een formele samenwerking met een juridische en organisatorische status. Vooral juridische en administratieve obstakels vormen een uitdaging voor de formalisering van de samenwerking en erkenning van het centrum als één instituut.

Het wordt aanbevolen het traject te monitoren en vroegtijdig te analyseren welke ondersteuning nodig is. De oplossing van de huidige juridische problemen zal vooral ook een pilotkarakter kunnen hebben, om ook andere innovatieve vormen van specialistische centra grensoverschrijdend mogelijk te maken. De projectpartners willen in de nieuwe ronde van INTERREG EMR een aanvraag indienen om de Euregionale oprichting de komende jaren te realiseren. In dit geval zou het opgaveteam Europese Schakelregio moeten verkennen welke ondersteuning nodig is voor een geslaagde aanvraag. Ook kan het thema “samenwerking specialistische zorg” worden geagendeerd in het kader van de bilaterale politieke processen met NRW en Vlaanderen. Het project is al gepresenteerd bij het bestuur van de EMR, hierbij zou de opdracht zijn de politieke steun te waarborgen.

Preventie, gezonde leefstijl

Volgens onderzoek wordt de lagere levensverwachting van de inwoners van Zuid-Limburg onder meer veroorzaakt door de gezondheidsachterstand in deze regio ten opzichte van de rest van Nederland. Indien de levensverwachting in de gehele EMR met die van Nederland wordt vergeleken, blijkt ook dat de bevolking van het gebied van de EMR een gezondheidsachterstand heeft. Zodra de data tussen de regio's worden vergeleken, bestaan ook binnen de EMR aanzienlijke verschillen. In een rapport is gezocht naar een Euregio-factor: “Ten opzichte van een vergelijking met het gemiddelde van het achterland heeft de Province de Liège – evenals Zuid-Limburg – een gezondheidsachterstand”.³³

Er is in alle buurregio's bijzondere aandacht voor preventieve gezondheidsvraagstukken. De Euregio Maas-Rijn en de partners van het INTERREG EMR programma ondersteunen sinds jaren Euregionale activiteiten rondom het thema preventie. Uit de gesprekken bleek dat experts uit de buurregio's meestal kennis hebben van het langlopende traject euPrevent. euPrevent is een euregionaal netwerk gericht op gezondheidsbevordering. Binnen dit netwerk wordt duurzaam samengewerkt om de levenskwaliteit van de inwoners van de Euregio Maas-Rijn te verhogen. De samenwerking begon in 2001 met een INTERREG project over risicogedrag van adolescenten. Door de explosieve groei van het netwerk ontstond behoefte aan een duurzame ondersteuningsvorm. In 2010 is de stichting euPrevent|EMR opgericht en sinds 2015 worden de partners ook bijgestaan door het ondersteuningsbureau van euPrevent. Daarmee is euPrevent een soort spil in het web van verschillende projecten in de EMR rondom het thema preventie geworden. Er zijn weinig thema's in de Euregio die zo duidelijk Euregionaal, dus met deelname van alle partnerregio's wordt behandeld. Het is ook een van de weinige sectoren waarin goede grensoverschrijdende data beschikbaar is, omdat de partners in een project aan een “Gezondheidsatlas” werken. Er zijn op dit moment zeven

³³ “Op zoek naar de Euregio-factor”, Nicole Curvers en Laura Willems, GGD Zuid-Limburg, 2018.

programmaliijnen (verslaving, data, milieu en gezondheid, infectieziektes, mentale gezondheid, obesitas, patiënten empowerment).

Het wordt aanbevolen voor de thematisch opgave met betrekking tot gezondheid, preventie en gezonde leefstijl in eerste instantie de coördinatie te zoeken met euPrevent. Het bureau heeft een goed overzicht van alle projecten in de partnerregio's. In gesprek met euPrevent wordt ook duidelijk welke thema's niet door het netwerk worden afgedekt. Dit zijn de thema's die op dit moment nog niet Euregionaal worden behandeld, zoals de "gezonde basisschool".³⁴ In dat geval is het interessant om te verkennen of er kansen zijn om het Limburgse project Euregionaal te versterken. Er zijn in de partnerregio's gelijksoortige projecten, dus de vraag van een toekomstig INTERREG project kan zich ook hier stellen.

Thema Wonen

Het plan van aanpak van de NOVI beschrijft het thema wonen met de doelstelling: "de juiste woning op de juiste plaats". Dat kan ook de visie voor een grensoverschrijdende woningmarkt zijn. Zoals uit de documentenanalyse en de expertgesprekken blijkt, worden de partnerregio's met verschillende uitdagingen geconfronteerd rondom het thema wonen. In de provincie Luik zal het aantal bewoners tot 2040 significant toenemen. Ook in de Städteregion Aachen is momenteel geen sprake van krimp. Desalniettemin hebben ook de buurregio's te maken met gelijksoortige ontwikkelingen als in Zuid-Limburg, zoals de vergrijzing van binnensteden. Dat is bijvoorbeeld volgens een expert het geval in Hasselt, waar het dure segment appartementen in het centrum voor jonge gezinnen te duur is. Het probleem van te hoge prijzen voor starters is derhalve een algemeen probleem in de Euregio. Desondanks bestaan op dit moment op Euregionaal niveau geen specifieke doelstellingen of een kader zoals een Euregionale strategie 'wonen'. Vooral de aangetoonde verschillen tussen krimp- en groeiscenario's benadrukken dat er mogelijk veel winst te behalen valt als regionale programma's voor de toekomstige bouw of renovatie van woningen beter op elkaar afgestemd worden. Enkele projecten, zoals de bouw van studentenwoningen in Vaals waren in dat opzicht koplopers op het gebied van afstemming op elkaars behoeften. In gebieden aan de grens, waar stedelijke ruimtes aan elkaar liggen, kan dat bijzonder aantrekkelijk zijn. Het is daarom aan te bevelen aan het team Europese Schakelregio om het thema in eerste instantie gebiedsgericht aan te pakken. Voorbeelden zijn de vragen welke concrete kansen de NOVI opgave biedt voor Parkstad Limburg en de samenwerking met de Städteregion en welke kansen een betere afstemming van woningbouw tussen Maastricht, Riemst en Lanaken kan bieden. Het eerste knelpunt dat op dit moment opgelost moet worden, zijn de grensoverschrijdende data over de woningvoorraad. Uit gesprekken met experts blijkt dat het lopende INTERREG project *Woonmonitor* een goede basis vormt voor grensoverschrijdende samenwerking. In de Regio Aachen bestaat interesse om nu al te kijken hoe het project kan worden doorontwikkeld en hoe het zou kunnen leiden tot een echte Euregionale visie 'wonen'. De aanbeveling is daarom met de Regio Aachen in gesprek te gaan en vanuit het netwerk rond de Woonmonitor te verkennen wat de meerwaarde van een grensoverschrijdende visie 'wonen' kan zijn. Vooral dient te worden geanalyseerd of inderdaad politieke draagvlak bestaat voor het actief en afgestemd stimuleren van grensoverschrijdende bewegingen van inwoners. Tot op heden zijn

³⁴ Zie de project beschrijving: <https://www.degezondebasisschoolvandetoekomst.nl/over-het-project/samenvatting/>

grensoverschrijdende verhuizingen binnen de EMR gestimuleerd door verschillen in woningprijzen, individuele belastingsituaties of andere financiële prikkels, maar volgen niet door een ruimtelijke Euregionale visie. Zoals eerder aangegeven, is het project Woonmonitor een belangrijke eerste stap en biedt deze een goede kans om vanuit Zuid-Limburg te bepalen of in het kader van de NOVI veel verregaande grensoverschrijdende ambities moet worden nagestreefd. Het thema moet ook in verbinding worden gezien met andere opgaven zoals circulair bouwen en andere aspecten van de energietransitie.

Samenvatting Sterke en gezonde Steden

Thematische opgave	Prioritering Buurregio's	Doelstellingen/ achtergrond grens-overschrijdend	Netwerken EMR gebied	Actie / Aanbeveling	Wie benaderen?	Financiering projecten
Samenwerking Ziekenhuizen Post-corona	- Betere samenwerking op het gebied van gezondheid is een prioriteit in alle buurregio's. - Vooral in de praktijk bestaat gedeeltelijke teleurstelling dat de Euregionale samenwerking niet beter kon vanwege nationale aansturing. - Duidelijke politieke signalen dat de samenwerking op een hoger niveau mogelijk moet worden gemaakt	- Goede bilaterale afspraken met NRW en op Benelux niveau over ambulance vervoer, brandweer samenwerking, rampenbestrijding, etc. - Weinig structurele afspraken over samenwerking ziekenhuizen tijdens pandemie, uitwisseling patiënten, Intensive Care capaciteiten, etc.	<u>Euregionaal:</u> Stevige euregionale netwerken EMRIC, spoedeisende hulp, etc. - Goede kansen om uit te breiden met andere thema's, zoals Intensive care, aanbestedingen, etc.	Op basis van de ontwikkelingen rond Pandemic, politieke ondersteuning waarborgen voor cruciale verbeteringen in verband met de samenwerking van de ziekenhuizen (crisisbestendig)	- Contact Pandemic, Marian Ramakers - Monitoring project: Waar zitten de politieke barrières? - Agendering van Pandemic conclusies op politiek niveau <u>Bilateraal</u> - Grenzlandkonferenz - VL-NL Top <u>Internationaal</u> - Euregio Maas-Rijn - BZK	- Ondersteuning Politieke processen - Vervolg Pandemic - INTERREG vervolg project met innovatieve focus
Samenwerking Ziekenhuizen Specialisten	In de buurregio's willen de kinderchirurgen structureel samenwerken met een <i>Euregionaal</i>	- Het netwerk van kinderchirurgen bestaat al en heeft de intentie een Euregionaal Centrum te beginnen	<u>Euregionaal:</u> Het netwerk werkt vandaag al met een informele netwerkstructuur.	- Krachtige politieke ondersteuning van het project. - Bestuurlijke allianties binnen de EMR	- Initiatiefnemers benaderen (Prof. van Gemert, UM) - Ondersteuning aanvraag INTERREG	INTERREG aanvraag is een belangrijke stap in richting oprichting van Euregionaal kinderchirurgisch centrum

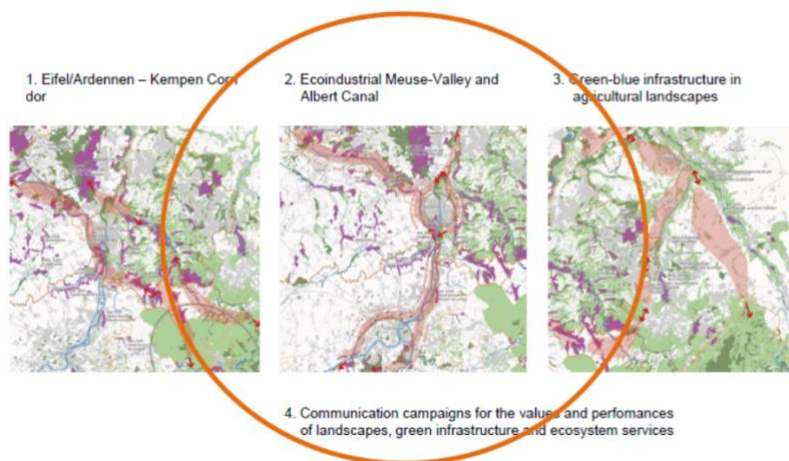
	<i>Kinderchirurgisch centrum</i> - Dat is noodzakelijk om te waarborgen dat er in de Euregio dit soort specialisten kunnen blijven bestaan.		- Deze is niet goed genoeg voor het toekomstige waarborgen van goede verhoudingen met nationale instellingen en de erkenning als een centrum.	- Ondersteuning capaciteiten voor een INTERREG aanvraag.	project, financiering project management	
Gezonde leefstijl, Preventie	- Er is in alle buurregio's aandacht voor <i>preventieve gezondheids-vraagstukken</i> . - Er werd een achterstand geconstateerd wat <i>gezondheid en levensverwachting</i> betreft vooral in Zuid-Limburg, Provincie Luik en Städteregion Aachen.	- Het bestuur van de Euregio Maas-Rijn en de partner van het INTERREG EMR programma ondersteunen sinds jaren activiteiten op het gebied van preventie. - Vooral door de financiële ondersteuning van euPrevent. en verschillende INTERREG projecten rond het thema preventie.	<u>Euregionaal:</u> Er is met euPrevent een netwerk dat sinds 20 jaar Euregionale actoren bij elkaar brengt. - Sinds 2010 is het netwerk een stichting en vanaf 2015 met een ondersteunings-bureau - Samenwerking op zeer veel verschillende thema's.	- Duidelijke eigen NOVI prioriteiten op het gebied preventie benoemen voor de INTERREG project periode vanaf 2022. - Zuid-Limburgse netwerk partners bepalen waar op dit moment de beste kansen liggen.	- Monitoring van lopende INTERREG initiatieven voor de nieuwe periode. - Contacten met euPrevent Bureau en selectieve ondersteuning van NOVI relevante project ideeën.	- INTERREG blijft hier het belangrijkste middel voor de financiering van Euregionale projecten. - De stakeholders in het netwerk hebben heel veel ervaring met INTERREG projecten. Andere EU fondsen konden in het verleden evenzo een rol spelen.
Wonen	<u>Verskillende problemen:</u> - Städteregion: bevolkingsgroei	<u>Euregionale doelstelling</u> Betrouwbare grensoverschrijdende analyse van de woningmarkt en	<u>Euregionaal:</u> Een Euregionaal netwerk is nu aan het ontstaan rond het INTERREG	<u>Euregionaal:</u> Verkennen concrete vervolgstappen <i>Woonmonitor</i> Meerwaarde van een grens-	- Afstemmen met Netwerk <i>Woonmonitor</i> - Regio Aachen (Christiane Vaessen) - Afstemmen met AG Charlemagne	- Vervolg <i>Woonmonitor</i> na 2022/23 als INTERREG project: Van een monitor naar afstemming woningbeleid?

	- Parkstad: Bevolkingsdaling en Vergrijzing - BE Limburg: Vergrijzing - Provincie Luik: restricties hoeveelheid woningen per gemeente vanwege ruimte/natuur - <i>Overall</i>: wonen te duur voor jonge gezinnen - Energetische renovatie als horizontale opgave	grensoverschrijdende woningmarktrelaties, om tot een betere Integratie van de woningmarkten te komen. - INTERREG project <i>Woonmonitor</i> Ad-hoc afspraken en intenties bilateraal, zoals Vaals/Aken	project <i>Woonmonitor</i> <u>Bilateraal</u>: - Er zijn en waren bilaterale netwerken rond specifieke projecten (huisvestiging studenten in Vaals) - Er bestonden werkgroepen rond het MORO project	overschrijdende visie wonen op welk niveau? <u>Gebiedsgericht</u>: Parkstad/Städte-region Maastricht/Riemst/Lanaken <u>Thematische aanpak</u> EMR/MAAHL steden	- MAHHL - EMR directeur (Michael Dejozé)	
--	---	---	--	---	---	--

4.3. De Groene Long

Het thema natuur en duurzaam natuur- en landschapsbeheer is een thema dat in de EMR stevig is ingebed in een netwerkstructuur en met gemeenschappelijke doelstellingen. Dat heeft in eerste instantie te maken met het netwerk dat is ontstaan rond het Drielandenpark. Tussen 2001 en 2003 is dit netwerk opgestart in de vorm van een INTERREG project en is een ontwikkelingsperspectief opgesteld.³⁵ Daarbij hebben de partners besloten om samen te werken aan de verwezenlijking van dit perspectief. Later werden projecten zoals *AQUADRA*, *HABITAT Euregio* of *LP3LP* opgezet volgens de richtlijnen rond samenwerking. Na een structurele heroriëntering nam de Euregio Maas-Rijn in 2013 de projectleiding van het Drielandenpark over. Daarmee is het Drielandenpark het grensoverschrijdende forum voor discussies over ruimte, natuur en landschap in de Euregio. Derhalve is de NOVI opgave “Groene Long” duidelijk verbonden met een Euregionaal netwerk, waarin Limburgse experts betrokken zijn. Uit gesprekken met experts bleek dat op dit moment een initiatief uitgewerkt wordt dat goed past bij de opgave “Groene Long”. De partners van het Drielandenpark waren in januari/februari bezig met de voorbereiding van een grote projectaanvraag in het kader van het EU-programma *LIFE*. De doelstelling van het project *Blue-green star* hebben te maken met drie zogenoemde corridors: de Eifel-Ardennen-Kempen corridor, de “eco-industrial” corridor Maas-dal en Albert Kanaal en de zogenoemde landbouwlandschappen. Een bijzondere doelstelling van het project is de versterking van het grensoverschrijdende governance-systeem voor planning en implementatie. In feite zouden dit ook onderdelen kunnen zijn van een toekomstige betere samenwerking op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling.

Blue-green star concept

Figuur 3: aanpak 3LP (bron: Drielandenpark)

De aanbeveling is om vanuit Zuid-Limburg duidelijk de doelstellingen van het project te ondersteunen. Indien een financiering via *LIFE* niet tot stand komt, dient te worden besproken hoe het project anders kan worden gefinancierd. Het komt misschien voor andere EU fondsen (in verbinding met de Green Deal) of INTERREG EMR in aanmerking. Het opgaveteam

³⁵ Zie de geschiedenis van het Drielandenpark: <https://drielandenpark.info/nl/verbund-3lp/entstehung/>.

Europese Schakelregio moet ook verkennen in hoeverre de voorgestelde governance voorstellen ook een echte versterking zullen betekenen voor de grensoverschrijdende samenwerking op gebied van ruimtelijke ordening in brede zin. Dat speelt een rol in verband met de uitdagingen rondom de versterking van ruimtelijke ordening (zie hoofdstuk 5).

Initiatief Landschapspark Voeren

In het kader van het onderzoek deed zich de kans voor om deel te nemen aan een vergadering van het netwerk van het Drielandenpark. Vanuit Vlaams-Limburgse zijde werd een project voorgesteld, waarvoor men op zoek is naar ondersteuning in Nederlands Limburg. Het betreft de inrichting van een Landschapspark Voeren in het gebied van en rondom de gemeente Voeren. De doelstelling van een landschapspark in Vlaanderen: “Versterking van de landschappelijke identiteit en kwaliteit tot een landschap met internationale uitstraling.” De problematiek is dat het gemeentegebied op zichzelf te klein is volgens de Vlaamse voorwaarden van een Landschapspark. Daarom vragen de initiatiefnemers – het Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren – de buurregio’s om aan te sluiten. Dat zou in Zuid-Limburg (delen van) de gemeente Eijsden-Margraten kunnen betreffen. Begin 2021 is deze vraag ambtelijk besproken. Derhalve is nog voldoende tijd voor het opgaveteam Europese Schakelregio’s om met de eigen vakcollega’s in gesprek te gaan en te verkennen of er kansen bestaan met de Vlaamse collega’s. In Limburg zelf zal daarvoor een verdere discussie moeten worden gevoerd over de toegevoegde waarde van Zuid-Limburg als landschapspark in plaats van nationaal landschap.

Samenvatting Groene Long

Thematische opgave	Prioritering Buurregio's	Doelstellingen/ achtergrond grens-overschrijdend	Netwerken EMR gebied	Actie / Aanbeveling	Wie benaderen?	Financiering Projecten
“klimaatbestendig watersysteem en duurzaam natuur- en landschaps-beheer in te richten”	- Versterking natuur/groene zones sterke agendapunten bij de burens - Vooral in <i>Ontwerp Nota Ruimte BE Limburg</i> - Provincie Luik: Maas Dal als Eco-Vallé	<u>Euregionaal</u> - Ecological Corridors - Doelstellingen werden door het 3Landenpark netwerk ontwikkeld en recent geformuleerd in een projectaanvraag <i>LIFE</i>	<u>Euregionaal</u> Het 3 Landenpark netwerk is een breed netwerk van ambtelijke experts uit de vijf partnerregio's van de EMR 	- Ondersteuning en monitoring van de project aanvraag <i>LIFE BlueGreenStar</i> - Alternatieven bespreken voor de financiering INTERREG Verkenning <i>Workshop Natuur/Water</i>	- 3Landenpark netwerk coördinator (Anja Brüll)	- LIFE Programma Europese Commissie - Alternatieven: INTERREG EMR - Verkenning initiatieven zoals AQUABONUM (vervolg FLOODWISE en AQUADRA) - Verkenning Financiering van het project “Zalm in de Geul”
Versterking Groene zones	- Provincie BE Limburg: Realisatie <i>Landschapspark Voeren</i> “Versterking van de landschappelijke identiteit en kwaliteit tot een landschap met internationale uitstraling”	<u>Bilateraal/ Euregionaal</u> - Vlaanderen/BE Limburg op zoek naar Euregionale Partners grensoverschrijdende uitbreiding <i>Landschapspark Voeren</i>	<u>Euregionaal</u> Discussies worden gevoerd onder het dak van 3Landenpark	Verkenning kansen Provincie/Gemeente Eijsden-Markgraten	Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren (Anne-Sophie Debergh)	- Eigen middelen partnerregio's - Verkenning INTERREG EMR

4.4. De Europese Schakelregio

Governance vraagstellingen

Met de experts uit de buurregio's zijn gesprekken gevoerd over de huidige staat van governance betreffende grensoverschrijdende samenwerking. Dat heeft betrekking tot de belemmerende factoren van wet- en regelgeving voor grensoverschrijdende activiteiten en de vraag welke instrumenten geschikt kunnen zijn om deze belemmeringen te verminderen. "Governance" in een brede zin heeft ook te maken met de organisatorische kwaliteit of effectiviteit van de samenwerking op verschillende thema's, bijvoorbeeld bilateraal tussen Limburg en Duitse of Vlaamse partners per thema. Het betreft tevens de Euregionale structuren en het functioneren van de Euregio Maas-Rijn als organisatie. Uiteindelijk omvat het ook het aspect INTERREG programma Euregio Maas-Rijn en hoe geschikt dit wordt gezien als investeringsinstrument voor Euregionale projecten.

In dit kader wordt het begrip "Europese schakelregio" door het plan van aanpak als nieuwe term geïntroduceerd. Deze term was tot nu toe nog niet onderdeel van het grensoverschrijdende debat in de Euregio Maas-Rijn. Het plan van aanpak is dan ook wat betreft het concept "Europese Schakelregio" volgens onze analyse en de gesprekken met de buurregio's nog te onscherp. Hier worden governance vragen - zoals het verminderen van juridische belemmeringen - genoemd en met economische doelstellingen verbonden.

"Europese schakelregio - Wij realiseren meer brede welvaart en 5%* meer BRP (dan landelijke trend) in de komende 10 jaar door institutionele, juridische, infrastructurele en andere grensbelemmeringen weg te nemen (*ambitie in overleg met Euregionale partners nader aan te scherpen)" (Plan van aanpak, pagina 7)

Wegnemen van grensbelemmeringen – het probleem van het idee 'regelluwe zone'

Het onderwerp "wegnemen van grensbelemmeringen" wordt bij de burens breed omarmd. Institutionele en juridische belemmeringen op de arbeidsmarkt of rondom economische activiteiten waren al vaker onderdeel van grotere debatten in de Euregio en recent ook onderdeel van brede evaluaties vanuit de Nederlandse regering.³⁶ De resultaten van deze evaluaties laten zien dat het halen van de doelstellingen uit het plan van aanpak niet makkelijk is. In het plan van aanpak wordt ook het idee 'regelluwe grenszone' genoemd (pagina 27). Gezien de discussies in de drie lidstaten (BE, NL, DE) van de afgelopen jaren is het de vraag of een politieke lobby voor 'regelluwe zones' op dit moment kans van slagen heeft. In het verleden is mede vanuit Limburg ook gewerkt met concepten als een 'experimenteer regio'. Duidelijk is dat nationale overheden, zoals de Duitse Federale Regering, in het verleden geen voorstander waren van het idee van grensregio's met eigen wettelijke statuten. Ook hebben tot op heden de Nederlandse en Duitse regeringen een terughoudende positie ten aanzien van een voorstel van de Europese Commissie om de erkenning van buitenlandse wetgeving

³⁶ In 2016/2017 heeft een actieteam in opdracht van BZK gedetailleerde voorstellen gedaan voor het wegnemen van belemmeringen op de grensoverschrijdende arbeidsmarkt. Zie: Grensoverschrijdende samenwerking (GROS); Brief regering; Rapportage actieteam grensoverschrijdende economie en arbeid, 2.2. 2017. In 2019/2020 was het wegnemen van belemmeringen het onderwerp van een evaluatie geïnitieerd door de Vlaams-Nederlandse regeringen. De Belgische Gouverneur C. Berx en Minister van Staat P.H. Donner hebben als voorzitters van een bestuurlijke werkgroep twee trajecten voor de aanpak van grensbelemmeringen begeleid.

op het eigen grondgebied makkelijker te maken (“European Cross border Mechanism”)³⁷. Desondanks bleek uit onderzoek van ITEM in opdracht van de Provincie Limburg in 2018 (Statuut van Limburg)³⁸ dat het voorstel van de Europese Commissie veel positieve gevolgen voor de Limburgse grensverhoudingen kan hebben. Tevens werd vastgesteld dat het idee van een “regelluwe zone” weinig kans zou maken, gezien de houding van de nationale regeringen. Gezien deze ervaringen met het idee ‘experimenteer- of regelluwe zone’ wordt daarom aanbevolen de doelstelling “regelluwe zone” niet als grensoverschrijdend communicatiemiddel te gebruiken. Derhalve dient het concept bij de verdere ontwikkeling van het plan mogelijk te worden verwijderd.

Hetgeen meer kans maakt is het idee (of “narrative”) dat de buurlanden voor een specifieke grensoverschrijdende situatie de afwijkende wetgeving van het buurland accepteren of erkennen. Dat gebeurt reeds op basis van bijvoorbeeld Benelux beschikkingen of bilaterale afspraken. Het probleem is dat het voor grensoverschrijdende initiatiefnemers op dit moment niet duidelijk is hoe dit soort arrangementen tot stand komen. Een onderdeel van het voorstel van de Europese Commissie was de inrichting van Cross-border Focal points. Deze zouden de opdracht krijgen om specifieke vragen betreft juridische knelpunten in nauwe samenwerking met de bevoegde regeringen te bekijken en binnen een bepaald termijn met een antwoord te komen of oplossingen mogelijk zijn. Het secretariaat van de EMR heeft op dit moment het idee om in het kader van een INTERREG project een Cross-border Focal point als pilotproject op te richten. Dat zou een zeer praktische stap kunnen zijn om de opgave uit het plan van aanpak aan te vliegen. Uit gespreken met de EMR blijkt dat het op prijs wordt gesteld als Zuid-Limburg het initiatief ondersteund vooral wat de ontwikkeling van een groot INTERREG project betreft. Het opgaveteam “Europese Schakelregio” kan hier zeker een belangrijke ondersteunende rol spelen.

Het beeld van het “wegnemen van grensbelemmeringen” met een bepaalde economische winst moet ook worden genuanceerd: de complexiteit en de mismatch van verschillende nationale wet- en regelgeving of de aanpak van publieke instellingen (zoals op het gebied van de arbeidsbemiddeling) vormt een blijvende factor in het grensgebied. Derhalve is het zeker goed om het wegnemen van belemmeringen als doelstelling te beschrijven, maar als permanent proces. Er zullen namelijk snel weer andere belemmeringen verschijnen. In feite gaat het om innovatie van geschikte governance-instrumenten, waarvoor in eerste instantie de ondersteuning vanuit de nationale/regionale regeringen nodig is. Met name gaat het om echte capaciteiten om permanent aan belemmerende factoren te werken.

De hele Euregio Maas-Rijn als Europese Schakelregio

Gezien de formulering in het plan van aanpak wordt Zuid-Limburg (het NOVI-gebied) als Europese Schakelregio beschreven. Vervolgens gaat het in eerste instantie om de internationale rol van Zuid-Limburg. Deze optiek is gezien de integriteit van het grensoverschrijdende gebied en de organisatie van de Euregio Maas-Rijn te beperkt. Het was ook in de gespreken met de experts uit de buurregio’s moeilijk uit te leggen wat de Europese Schakelregio precies voorstelt, vooral hoe het concept “Europese schakelregio” zich verhoudt

³⁷ COM(2018)373.

³⁸ ITEM (2018): Statuut voor Limburg? Verkenning van de juridische en praktische mogelijkheden tot interregionale grensoverschrijdende samenwerking in de grensregio.

tot de gemeenschappelijke “Euregio”. Volgt men de lijn van het plan van aanpak en wordt Zuid-Limburg als Europese Schakelregio beschreven, dan kunnen de partnerregio’s uit hun eigen nationale optiek evenzo als Europese schakelregio’s worden beschreven.

De aanbeveling is duidelijk te maken dat de Euregio Maas-Rijn als grensoverschrijdend gebied in zijn geheel als Europese schakelregio kan worden beschreven. Zuid-Limburg is volgens deze definitie een onderdeel van de Europese Schakelregio Euregio Maas-Rijn.

Het is de vraag of het hanteren vanuit Zuid-Limburg van de nieuwe term “Europese schakelregio” een toegevoegde waarde heeft. In de gesprekken met experts uit de buurregio’s is de term meestal niet gebruikt, omdat het ons ook te onduidelijk leek te zijn voor de burens. Gezien de verschillende concepten en begrippen die in het verleden ook vanuit de Nederlandse zijde grensoverschrijdend ter discussie zijn gesteld, is een nieuwe term misschien eerder verwarrend dan doeltreffend. Er zijn concepten gelanceerd met “labels”, zoals “grootstedelijke agglomeratie”, “Eurostad”, “Metropoolregio”.³⁹ Vooral in het gesprek met de directie van de EMR kwam sterk naar voren dat op dit moment waarschijnlijk geen groot interesse bestaat in het bestuur van de EMR om dit soort nieuwe terminologie te omarmen. Er is op dit moment vooral behoefte aan nieuwe impulsen en een nieuwe dynamiek in de Euregionale samenwerking, maar niet zo zeer aan nieuwe concepten of labels. De EMR heeft net een transformatie achter de rug van een stichting naar een EGTS met een sterkere integratie van de MAHHL-steden. Vervolgens is de Euregionale samenwerking door de restricties in het grensverkeer tijdens de Corona crisis existentieel op de proef gesteld. Daarom lijkt het verstandig om in het geval van het NOVI-gebied ook aan te sluiten bij de bestaande concepten en begrippen. Zuid-Limburg kan als partner in de Euregio Maas-Rijn een belangrijke rol spelen bij het schakelen tussen de drie verschillende lidstaten (of in een bredere Europese zin). Dat werkt alleen goed als de partners de hele Euregio als belangrijke schakel tussen de lidstaten zien. Dat is echter niet de enige functie, de Euregio is niet alleen een schakel voor betere samenwerking. De Euregio kan ook als grensoverschrijdend gebied worden beschreven, waarin cohesie en solidariteit tussen de partnerregio’s belangrijk is, onafhankelijk van het schakelen tussen hogere overheden.

Europese Schakel: Mobiliteit

Het plan van aanpak beschrijft het vraagstuk mobiliteit onder de noemer ‘Europese Schakelregio’. Zoals beschreven bestaan er vraagtekens rondom het begrip. Aanbevolen wordt om in een herziende versie het thema mobiliteit onder een thematische opgave te brengen. Dat zou ook onder het thema energietransitie kunnen zijn, omdat ook de verkeerssector klimaatneutraal moet worden en openbaar vervoer een speerpunt in deze ontwikkeling zal zijn.

In de Euregio wordt al jaren geklaagd over de grensoverschrijdend matige verbindingen binnen de Euregio. Vooral ook vanuit het perspectief van Zuid-Limburg over de slechte spoorverbinding, vooral door gebrek aan grensoverschrijdende IC-verbindingen naar Aken/Keulen en de nog steeds onvoldoende drielanden stoptrein (tot op heden niet naar Luik). Er is onlangs in het grote project Eurekarail naar oplossingen gezocht.⁴⁰ Het is daarom

³⁹ Een voorbeeld is het concept “Naar een Euregionale grootstedelijke agglomeratie Maas-Rijn”, voorgesteld in 2021 door Jos Schneiders en Wim Wijnen.

⁴⁰ Zie: <https://eurekarail.net/>

duidelijk dat alles hetgeen in het verband met NOVI grensoverschrijdend wordt bediscussieerd, moet voortbouwen op de diverse activiteiten en initiatieven van de laatste jaren. Na gespreken met experts is ook duidelijk dat een groot verschil bestaat tussen de thema's waar de bevoegdheden bij hogere bestuursniveaus liggen (zoals landelijke spoorverbindingen) en vraagstellingen waar bijvoorbeeld de OV bedrijven in de Euregio iets kunnen betekenen. Er zijn werkgroepen op het niveau van NL/NRW en NL/VL, waarin bijvoorbeeld spoorverbindingen zijn besproken. Hierbij dient vanuit Zuid-Limburg te worden gemonitord dat de eigen prioriteiten geagendeerd en geïmplementeerd worden. Hierin kan bijvoorbeeld de Euregio weinig betekenen.

Anders is dat bij projecten zoals de Drielandentrein of de Tram Maastricht-Hasselt, waar regionale en lokale bestuurders een rol hebben. Deze twee trajecten zijn op dit moment in een fase, waar de implementatie kan worden gevolgd maar belangrijke lobbyactiviteiten al hebben plaatsgevonden. Op dit moment is een interessant vraagstuk wat de nieuwe toekomstige prioriteiten voor echte Euregionale samenwerking in de EMR kunnen zijn. Daarvoor zou het opgaveteam op basis van de bestaande projecten moeten kijken of deze in lijn zijn met de grensoverschrijdende interesses van Zuid-Limburg. In dit geval lijkt een echte geografische benadering doeltreffend om het verschil te maken in relatie tot de interesses voor de hele Provincie Limburg. In deze analyse zullen het kleinschalige projecten betreffen, zo is het interessant om te verkennen of het INTERREG project EMRconnect aan het einde van de projectperiode de verwachtingen vanuit het perspectief van Zuid-Limburg heeft vervuld. De doelstelling van het project was om verbeteringen te ontwikkelen op het gebied van tarieven en diensten, op het gebied van ticket- en passagiersinformatie tot het gebruik van e-bussen en de netwerken van verschillende vervoersmiddelen. Er bestaan nog andere projecten zoals de Regiodeal E-bikesharing, waar evenzo kan worden geanalyseerd of dit soort grensoverschrijdende projecten een meerwaarde hebben voor de NOVI opgaven. Uit gesprekken met de buurregio's blijkt dat er ook prioriteiten zijn, die in Nederlands Limburg misschien niet verwacht worden. Zo heeft Belgisch Limburg als prioritaire doelstelling het versterken van een fietsinfrastructuur met snelfietsroutes. Dat is wat mobiliteit betreft nog een gebied waarop de Provincie actief kan zijn. Het wordt aanbevolen om hier intern bij de Provincie te verkennen of er kansen bestaan om het thema grensoverschrijdende snelfietsroutes met BE Limburg te bespreken. Aan de Duitse zijde zijn er al projectideeën zoals een "Radschnellweg" van Aken naar Heerlen of Kerkrade/Herzogenrath. Dit soort projecten lijken in het kader van NOVI interessant te zijn, omdat ze eenduidig geografisch toegespitst zijn op de Zuid-Limburgse grens en over bevoegdheden gaan, waar de Euregionale partners ook een rol kunnen spelen. Het is de taak van het opgaveteam Europese Schakelregio om dit soort projecten te identificeren. Hier kan de Regiodeal een rol spelen of INTERREG, als de aanvragen daarvoor in aanmerking komen.

Samenvatting Europese Schakelregio

Thematische opgave	Prioritering Buurregio's	Doelstellingen/ achtergrond grens-overschrijdend	Netwerken EMR gebied	Actie / Aanbeveling	Wie benaderen?	Financiering Projecten
Opheffen belemmerende regelgeving (grens-overschrijdend vervoer reststromen, Euregionaal werken, regelluwe grenszone)	<u>Breed gedragen idee:</u> - minder wettelijke belemmeringen voor grens-overschrijdende samenwerking - in mindere mate ondersteuning van concrete instrumenten zoals European Cross-border Mechanism (voorstel EU Commissie) <i>Europese Schakelregio als nieuw label werkt verwarrend</i>	<u>Euregionaal</u> - Sinds jaren politieke doelstelling EMR vermindering van negatieve effecten wetgeving <u>Bilaterale Prioriteit</u> - Vlaams / Nederlandse Top (Rapport Donner) - Onderdeel Grenslandagenda NL/NRW - Vroeger GROS Lijst	<u>Euregionaal</u> Voornemen EMR secretariaat: Pilot Project: Inrichten van een Euregionaal helpdesk voor grens-overschrijdende initiatieven ter oplossing van juridische grensbelemmeringen, afspraken met overheden in NL/DE/BE over innovatieve processen. - Voornemen Project Cross-Roads,: Euregionale virtuele infrastructuur - Kansrijke innovatie	Voorstel: Geen gebruik maken van begrippen - "Euregionale Schakelregio" - "regelluwe zone" niet gebruiken als framing Voorstel: - "betere afstemming en wederzijdse erkenning van regels/wetgeving" - Ondersteuning voor het initiatief "Focal Point" van de EMR: Monitoring stand van Zaken – bestuurlijke ondersteuning bestuur EMR	- Directeur EMR (Michael Dejozé) - Nationale/regionale overheden/MAHHL coordinator - Cross border Focal Point: Verkenning van de kansen om met de nationale en regionale regering afspraken te kunnen maken over samenwerking	INTERREG Ondersteuning INTERREG <i>Project Cross-border Focal Point</i> Ondersteuning: INTERREG Project Cross-Roads virtuele infrastructurale innovatie
Mobiliteit "Met snelle boven- en	- Betere mobiliteit: Breed gedragen wens bij de Euregionale	<u>Bilaterale Processen</u>	- EMR Netwerken rondom lopende INTERREG projecten of andere projecten	Aanbeveling: NOVI focus of doelstellingen die met Euregionale	Actief gebruik maken van bestaande netwerken (EMRconnect, EMR OV	- Verkenning kansen nieuwe INTERREG projecten - Mobiliteit EMR

ondergrondse verbindingen met de rest van Nederland (via Eindhoven naar de Randstad) en over de grens richting België en Duitsland)	Partners (Visie EMR 2020 en 2030) - EMR partners hebben nauwelijks bevoegdheden - Bevoegdheden bij regionale/nationale regeringen (Spoor/grote wegen) -> Langdurige processen - Bijzonder: BE Limburg sterk geïnteresseerd in fiets-snelverbindingen	Verbetering grensoverschrijdend vervoer - NL/NRW - NL/Vlaanderen <u>In de Euregio</u> - Drie landen trein (Aken-Maastricht-Luik) - Bilateraal met BE Limburg Tram Hasselt-Maastricht	- Recente netwerken rond EMRconnect en Eurekarail - Regiodeal <i>E-bikesharing</i>	partners kunnen worden gerealiseerd <u>Euregionaal</u> - Inbreng van de prioriteiten vooral in de werkgroep Mobiliteit EMR - Sterke geografische verkenning: welke prioriteiten zijn er voor het NOVI gebied/anders dan voor Limburg als geheel. - Voorbeeld: Verkenning stand van zaken rond grensoverschrijdende snelfietsroutes/ - Koppeling e-bikeshare/ Regiodeal	coördinatie Büro), netwerk project <i>Easyconnect</i> <u>Bilateraal NL/NRW/DE</u> - Inbreng NOVI prioriteiten in Werkgroep “Gezamenlijke werkagenda Mobiliteit en Verkeer” NL/NRW - EMR toekomst Mobiliteitsprojecten EMR - Contact met Belgisch Limburg Focus snelfietsroutes	- Voorbeeld vervolg Easyconnect - Grensoverschrijdend Fietssnelroutes
---	--	--	---	---	--	--

5. De blinde vlek van het plan van aanpak: Hoe Euregionale Ruimtelijke Ordening verbeteren?

Het plan van aanpak voor het NOVI-gebied Zuid-Limburg is op zich sterk gericht op thematische opgaven. In verband met thema's zoals de circulaire economie of de energietransitie worden specifieke doelstellingen genoemd. Daarentegen zijn de doelstellingen op het gebied van ruimtelijke ordening als grensoverschrijdende opgave minder beschreven. Daarmee wordt niet omschreven wat de voorwaarden zijn om grensoverschrijdend de ruimtelijke kwaliteit te waarborgen. Het initiële idee van deze verkenning was dat de verbetering of het behouden van ruimtelijke kwaliteit een speerpunt van een NOVI-gebied is. Na gesprekken met veel experts op het gebied van ruimtelijke ordening in de buurregio's is te concluderen dat op veel gebieden in de Euregio structureel wordt samengewerkt, maar dat voor de ruimtelijke ordening bijvoorbeeld geen officiële werkgroep onder het dak van de Euregio bestaat. Daarentegen bestaan er wel werkgroepen op het gebied van de arbeidsmarkt, economie, onderwijs etc. Natuurlijk is ruimte in zekere zin een onderdeel van het netwerk Drielandenpark, maar deze is niet per definitie de aangewezen plek voor de brede afstemming van ruimtelijke ordening. Zo is het ook geen verrassing dat in Euregionaal verband niet structureel wordt gecommuniceerd over de stand van zaken rond de herziening van plannen voor de ruimtelijke ordening. Sommige collega's als experts uit Belgisch Limburg spraken van goede informatie uit NL Limburg. De meeste experts uit de buurregio's gaven aan dat een intensievere communicatie vanuit hun perspectief positief zou zijn. Dat geldt vooral voor de huidige situatie, waarbij in de verschillende partnerregio's aan nieuwe plannen op het gebied van de ruimtelijke ordening wordt gewerkt (Regional Plan Köln, Plan Ruimte BE Limburg, POVI NL Limburg, Raumplan DG). Het gebrek aan een Euregionale structuur wordt ook niet gecompenseerd door bilaterale werkgroepen of commissies. De Duits-Nederlandse Commissie Ruimtelijke Ordening (Zuid) heeft bijvoorbeeld bij de NOVI consultatie of discussie geen rol gespeeld en doet dat ook niet bij de praktische afstemming van onderwerpen aan de grens van Zuid-Limburg met NRW.

In de gesprekken met de experts zijn voorbeelden besproken, waarbij betere communicatie of afstemming een duidelijk meerwaarde zou hebben. De afstemming op het gebied van duurzame energie, vooral de ruimtelijke planning rondom windparken en zonneweides, werd genoemd als gemiste kans. Ten aanzien van andere thema's werd ook verwezen naar de afstemming van problemen omtrent het thema woningbouw en infrastructuur. Een intensieve samenwerking van experts op het gebied van ruimtelijke ordening gebeurt momenteel reeds in sommige vooruitlopende grensgebieden, waar expertgroepen de opdracht krijgen grensoverschrijdende ruimtelijke visies te ontwikkelen. Een recent voorbeeld is de Grossregion (de Euregio rondom Luxemburg), waarin men middels een INTERREG-project ("Ruimtelijk ontwikkelingsconcept voor de Grossregion") aan een gezamenlijk ruimtelijk ontwikkelingsplan werkte. In 2020 zijn de resultaten door de bestuurders van de Grossregion geaccordeerd en vijf doelstellingen benoemd voor de toekomstige samenwerking op het gebied van ruimtelijke ordening tot 2040.⁴¹

⁴¹ Zie persmededeling van de Grossregion: <http://www.grossregion.net/Institutionen/Der-Gipfel-im-Detail/Die-Arbeitsgruppen/Koordinierungsausschuss-fuer-Raumentwicklung-KARE>.

Het is nu een goed moment om in de Euregio Maas-Rijn een initiatief te nemen voor de versterking van de samenwerking op ruimtelijke ordening. Zoals aangegeven zijn veel ruimtelijke plannen in de maak en is er daarnaast veel behoefte aan informatie en communicatie. Dat zou vooral ook voor de Limburgse zijde kunnen betekenen dat er een forum van vakmensen is, waar informatie over de POVI en het NOVI-gebied efficiënt met de juiste mensen uit de buurregio's kan worden gedeeld. Ten tweede bestaat met het ZLEU-project vanuit Zuid-Limburg en het Rheinische Revier onder leiding van de RWTH een opdracht om de grensoverschrijdende ruimtelijke kansen voor een deelgebied van de Euregio Maas-Rijn in beeld te brengen. Het project kan daarmee een pilot worden voor de ruimtelijke samenwerking in de EMR. Het opgaveteam Europese Schakelregio is al verbonden aan de begeleidingsgroep van het ZLEU. Op korte termijn kan verder worden verkend in hoeverre interesse bij andere Euregionale partners bestaat om voor een specifieke werkgroep Ruimte. In ieder geval is de aanbeveling dat het opgaveteam een workshop initieert, waarbij de experts uit de buurregio's de stand van zaken kunnen communiceren rondom de verschillende ruimtelijke documenten en de hoofdpunten. De eerste workshop zou specifiek kunnen ingaan op de uitdagingen gerelateerd aan windparken. Als onderdeel van deze workshop kan worden besproken of de burens meerwaarde zien in structurele samenwerking. Cruciaal is in dit geval ook de vraag of het *Green Blue Star LIFE* project wordt gefinancierd. Als dit het geval is dient te worden gekeken of de ruimtelijke ordening niet als governance onderdeel van het project op een hoger niveau kan worden getild. Als alternatief is een INTERREG aanvraag mogelijk zoals dat in de Grossregion is gedaan.

Twee opties bieden zich voor de versterkte samenwerking aan:

- een specifiek project op het gebied van wind- en zonne-energie met de doelstelling tot afstemming en visie ontwikkeling van gebieden voor wind en zonne-energie.

De tweede optie is meer in het verlengde van het voorbeeld van de Grossregion:

- een project om tot een brede Euregionale ruimtelijke visie te komen (een Euregionale uitbreiding van ZLEU).

Zoals bij het ZLEU project moet hierbij duidelijk worden gecommuniceerd dat het niet om een formeel instrument gaat dat in enige vorm juridisch bindend is. Dat is grensoverschrijdend niet mogelijk. De doelstelling is een informele vorm van samenwerking, waarin afstemming op vrijwillige basis mogelijk wordt gemaakt door goede communicatie en informatie.

Samenvatting Ruimtelijke Ordening

Thematische opgave	Prioritering Buurregio's	Doelstellingen/ achtergrond grens-overschrijdend	Netwerken EMR gebied	Actie / Aanbeveling	Wie benaderen?	Financiering Projecten
Ruimtelijke kwaliteit “Met een hoge ruimtelijke kwaliteit en een eigen economische kracht, gebruikmakend van de gunstige positie tussen de nabijgelegen West-Europese metropolen”	Veel beweging op het gebied van ruimtelijke ordening: - Buurregio's herzien hun plannen van ruimtelijke ordening met gewijzigde doelstellingen - Het proces loopt in BE Limburg, Regierungsbezirk Köln tot 2022/23 - Deutschsprachige Gemeinschaft komt voor het eerst ook met een ruimtelijke plan, Vooral, uitdagingen: <i>duurzame energie en wonen</i>	- Geen duidelijke Euregionale doelstellingen op het gebied van ruimtelijke ordening - Geen prominente plek in bilaterale processen <u>Bilateraal NRW/Zuid-Limburg</u> - Pilotproject ZLEU - Verbinding ruimte Rheinisches Revier Zuid-Limburg	<u>Euregionaal</u> Op dit moment geen eigen werk groep ruimtelijke ordening onder het dak van de EMR, gedeeltelijk afgedekt door netwerk 3landenpark Bilaterale werkgroepen zoals ruimtelijke commissie NL/DE met bescheiden inzet	- Thematische stimulering netwerk opbouw ruimtelijke ordening - Begeleiding Pilot ZLEU Ruimtelijke visie voor een deelgebied EMR - Verkenning kansen afstemming Ruimtelijke ordening onder het dak van EMR/MAHHL <u>Thematische Workshops:</u> - “Ruimtelijke ordening Windenergie” met EMR - “Ruimtelijke ordening en wonen” met MAHHL	Contacten met experts op het gebied van de Ruimtelijke Ordening van de Provincies en MAHHL steden	<u>Verkenning kansen INTERREG projecten</u> - Optie 1: Ruimtelijke Ordening Duurzame Energie - Optie 2: Naar een Euregionale Visie Ruimte <u>Best practice voorbeeld</u> - Ervaringen Raumentwicklung Grossregion - Ervaringen Euregio Rijn-Maas Noord

6. Aanbevelingen Opgaveteam Europese Schakelregio

In hoofdstuk 5 zijn per thema aanbevelingen gedaan met betrekking tot de specifieke opgaven van het opgaveteam Europese schakelregio. Naast deze heeft het team in eerste instantie een belangrijke opgave ten aanzien van informatie en communicatie. Zoals bij veel gespreken is vastgesteld, is het goed om de buurregio's nog beter over de NOVI en de grensoverschrijdende aspecten van het NOVI-gebied te informeren. Dat kan op verschillende niveaus ambtelijk gebeuren door het bezoek aan verschillende geschikte bilaterale of Euregionale werkgroepen, waarin bepaalde netwerken bij elkaar komen. Het kan ook door het thema op de agenda van bilaterale processen te zetten zoals de Grenslandconferentie of de Vlaams-Nederlandse consultaties. Binnen de Euregio kan het thema – indien interessante ontwikkelingen in het kader van het NOVI-gebied bestaan - bestuurlijk op de agenda van de EMR worden gezet. Zoals in hoofdstuk 2 vastgesteld, is het een voordeel als Zuid-Limburg de vastgestelde grensoverschrijdende NOVI-prioriteiten deze ook binnen de gremia van de EMR duidelijk communiceert. Door de huidige vertraging van de ontwikkeling van de Visie EMR 2030 heeft het team ook nog de kans om te waarborgen dat specifieke grensoverschrijdende doelstellingen in het visiedocument worden geïntegreerd.

In afstemming met de experts op het gebied van ruimtelijke ordening kan worden bekeken welke inbreng nog mogelijk is bij de Regional Plan Köln, de Nota Ruimte BE Limburg en de ontwikkeling van de toekomstige Raumplan van de DG. Indien expertconsultatiesessies volgen in de komende weken voor het INTERREG programma moet men waarborgen dat Zuid-Limburgse experts daarbij aanwezig zijn. Het opgaveteam kan hiervoor de ideeën voor toekomstige INTERREG projecten die in deze verkenning worden genoemd met de relevante thematische opgaveteams bespreken. Voor sommige ideeën is het – zoals beschreven – nuttig om een grensoverschrijdende workshop te organiseren. Hierbij kan het opgaveteam behulpzaam zijn bij het vinden van de juiste grensoverschrijdende doelgroep en het afstemmen met andere grensoverschrijdende activiteiten. De voorkeur zou altijd zijn om bestaande initiatieven of werkgroepen te identificeren waar specifieke NOVI prioriteiten kunnen landen. In die zin heeft het opgaveteam ook een service functie voor de thematische opgaveteams.

Als een onderwerp verschijnt waarbij de grensoverschrijdende kansen moeten worden geanalyseerd, zou deze coördinatie moeten plaatsvinden langs een aantal vraagstellingen. De eerste vraag gaat naar de prioriteiten in de buurregio's. Zijn hier grensoverschrijdend partners te vinden die op basis van bepaalde beleidsdoelstellingen dezelfde prioriteiten hebben? De tweede vraag gaat uit naar de achtergrond van een onderwerp; bestaan in dit verband al bilaterale of grensoverschrijdende afspraken, intentieverklaringen, strategieën of lopende andere projecten? Daarbij hoort ook de analyse of een onderwerp beter bilateraal met een partner of in een breder verband Euregionaal met meerdere partners kan worden opgepakt, daarvoor is een goede netwerkanalyse essentieel: welke werkgroepen of netwerken bestaan waarin een thema wordt behandeld of waarin een nieuw thema kan worden ondergebracht? Daaruit moet een aanbeveling voor actie volgen in afstemming met het relevante thematische opgaveteam. Welke stappen zijn nodig om het thema grensoverschrijdend op de agenda te zetten? Is dat in de vorm van een workshop, bilaterale gesprekken of gaat het misschien om het stimuleren van een gemeenschappelijke aanvraag voor een INTERREG project of met betrekking tot een andere vorm van financiering? Het monitoren van de grensoverschrijdende

activiteiten per thema behoort zeker tot de meest belangrijke taak van het grensoverschrijdende team. De volgende tabel vat de aanbevelingen samen voor de vier thema's.

7. Aanbeveling: Eerste actielijst Grensoverschrijdende agenda

Circulaire Economie	Sterke en Gezonde Steden	Groene Long	Europese Schakelregio
Circulaire Chemie/ Circular Hub Euregional uitbreiden Nieuw initiatief: kennismaken met projecten Rheinisches Revier Vooraf: Exzellenzzentrum Zirkuläre Kunststoffwirtschaft Project “plast.loop” (kunststof recycling) Bilateraal starten met partners (NRW) - Workshops met potentiële partners Rheinische Revier Nieuw initiatief: Euregionaal: organiseer een workshop circulaire chemie met Chemelot Circular Hub en euregionale stakeholders	Samenwerking Ziekenhuizen na Corona – Intensive Care, etc. Ondersteun lopend project: Pandemic, Monitoring project: Waar zitten de politieke barrières? - Agendering van Pandemic conclusies op politiek niveau Nieuw initiatief: Politieke lobby voor Euregionale samenwerking Intensive Care/Crisis management INTERREG vervolg project met innovatieve focus? Samenwerking Intensive Care/Crisis Netwerk 	Innovatie Samenwerking? Bestaand netwerk: Gebruik maken van 3landenpark Netwerk Nieuw: Ondersteun het nieuwe project LIFE BlueGreenStar Verken: Alternatieven voor de financiering - INTERREG ? Nieuw initiatief: Ondersteuning project idee Natuur/Water Zalm in de Geul	Strategische aanpak: Wegnemen grensbelemmeringen belangrijk Bestaand netwerk Versterk de lopende inzet tot nauwere bestuurlijke samenwerking tussen MAHHL en EMR. Ondersteun de lopende inzet tot betere betrokkenheid van alle Zuid-Limburgse gemeenten bij de euregionale samenwerking. Nieuw Initiatief: Ondersteun en maak gebruik van het nieuwe initiatief “Focal Point” van de EMR Ondersteun capaciteiten voor INTERREG aanvraag Periode na 2022 Verken behoefte Workshop?

Zoek verbindingen met Netwerk INTERREG Project “Circularbio” Nieuw initiatief: Verken vervolg INTERREG project Wanderful.stream Ondersteun bestaande samenwerking zoals Aachen-Maastricht Insitute for Biobased Material, AMIBM		Verken behoeftes: workshop, Capaciteiten INTERREG aanvraag....	Nieuw initiatief: Ondersteun en monitor: Projectidee Cross-Roads, “virtuele infrastructuur” Verken meerwaarde voor NOVI opgaven
Circulair Bouwen Nieuw initiatief: kennismaken met projecten Rheinisches Revier. Projecten Smart Urban Skin Energielandschaft Bauzentrum Kerpen Verbindingen zoeken met IBA Parkstad expertise circulair bouwen Kennis maken met: <u>Limburg (BE):</u> Circulab Limburg/Vlaanderen Toekomstige projecten Duurzaam bouwen SALKturbo, Circulair Bouwen Campus Diepenbeek	Oprichting Kinderchirurgisch Centrum Ondersteun bestaand initiatief Zoek bestuurlijke allianties binnen de EMR Nieuw initiatief: Ondersteuning capaciteiten voor een INTERREG aanvraag “oprichting kinderchirurgisch Centrum”	Grensoverschrijdende Landschapspark Voeren Nieuw: Verken kansen Grens-overschrijdende uitbreiding Landschapspark Voeren Initiatief van Regionaal Landschap Haspengouw en Voeren Potentiele partner: Gemeente Eijsden-Margraten	Ruimte Lopend project: “Afstemming ruimte grensoverschrijdend” Ondersteun het nieuwe studieproject ZLEU. Communiceer ervaringen breed in EMR verband Nieuw initiatief: Verken de kansen INTERREG project Euregionale Visie Ruimte - Optie 1: Ruimtelijke Ordening Duurzame Energie/windparken - Optie 2: Naar een Euregionale Visie Ruimte

<u>Deutschsprachige Gemeinschaft</u> Project Impulszentrum Holz und Nachhaltiges Bauen			Organiseer een Euregionale workshop Ruimtelijke ordening Presentatie NOVI en andere ontwikkelingen
Opwekking Duurzame energie Nieuw initiatief: Ondersteun de samenwerking tussen Parkstad en de Regio Aken op gebied van duurzame energie Project: Energiepark Herzogenrath (Op de lijst van Rheinisches Revier) Humanotop op Avantis Parkstad/Kerkrade als goede moderator van projectpartners Verken andere energie projecten aan de grens Landgraaf/Akersteenweg? Nieuw initiatief: Verbind bilaterale contacten/Workshops Limburg/NRW EnergieAgentur met NOVI opgave Energieopslag/Accu/E-Mobiliteit	Gezonde Leefstijl Preventie Bestaande initiatieven: Ondersteun euPrevent Monitor de lopende INTERREG initiatieven voor de nieuwe periode. Nieuw: Verken met euPrevent Bureau voor NOVI relevante project ideeën Nieuw: Verkennen: Kansen Euregionaal Project Gezonde Basisschool INTERREG vanaf 2022		Einstein-Telescoop. Ondersteun het lopende initiatief.
Waterstof Economie <u>Bilateraal beginnen.</u> Nieuw initiatief:	Wonen Nieuw: Vervolg Woonmonitor na 2022/23 als INTERREG project:		Mobiliteit – Europese Schakel Bestaande initiatieven

- organiseer Workshop met NRW stakeholders/ Energieagentur NRW Verken kansen samenwerking met Projekt Jülich - „Helmholtz-Cluster für nachhaltige und Infrastruktur kompatible Wasserstoffwirtschaft (HC-H2)“ Kennis maken met - SALKturbo project idee: Power to Molecules - water en CO2 omzetten in waardevolle stoffen voor industrie Verkenning project INTERREG na 2022 Best practice voorbeeld? BioTech2/INTERREG Deutschland-Nederland Nieuw initiatief: Waterstof en andere thema's: Ontwikkeling concept “Netwerk Euregionale Campussen” Overleg EMR secretariaat, Bilateraal NRW	Euregionale verkenning: Van een monitor naar afstemming woningbeleid? Organiseer een workshop in samenwerking met Project Woonmonitor Nieuw: Verken interesse Region Aachen/Afstemmen met AG/Charlemagne/ MAHHL Verken kansen Maastricht/Riemst/ Lanaken		Ondersteun lopende inzet op grensoverschrijdende mobiliteit: Drielandentrein, IC-verbinding met Aken, Spartacus; Sluit aan bij netwerken in de EMR (EMR-Connect, Easyconnect) Nieuwe Initiatieven Breng in beeld welke overige gros-mobiliteitsprojecten vanuit NOVI het best ondersteund kunnen worden Verken kansen voor EMR INTERREG project na 2022 Contact met Belgisch Limburg: Focus “snelfietsroutes” Bestaande initiatieven Inbreng NOVI prioriteiten in Werkgroep “Gezamenlijke werkagenda Mobiliteit en Verkeer” NL/NRW
---	--	--	--

Energie neutrale bedrijventerreinen Nieuw initiatief: Zoek verbindingen met pipeline projecten in NRW: Verbindingen met: - Brainenergy Jülich (Rheinische Revier project 6) - Factor X: Klimaneutrale Gewerbegebiete (Project 88 Rheinisches Revier) Verbindingen zoeken met Project Humanotop – Avantis	Arbeidsmarkt/ onderwijs Bestaande initiatieven: Ondersteun bestaande structuren (Grensinfo-punten, Servicepunten Grensoverschrijdende Arbeidsmarkt). Ondersteun initiatieven binnen de EMR op dit punt zoals het nieuwe INTERREG initiatief EMR-Lingua Ondersteun bestaand initiatief Euregionale Museumkaart		
---	--	--	--

8. Samenvatting: Conclusie en Aanbevelingen

- Het is strategisch een goed moment om voor het NOVI-gebied een grensoverschrijdende strategie of agenda te formuleren. Uit de verkenning blijkt dat de buurregio's op dit moment uiterst openstaan voor duidelijke grensoverschrijdende doelstellingen. Dat heeft met verschillende aspecten te maken, zoals de ontwikkeling van eigen strategische agenda's en het verkennen van synergie-effecten. Op dit moment is in de buurregio's veel in ontwikkeling op het gebied van ruimtelijke ordening, ook hierbij zoekt men de samenwerking op. Ook heeft de COVID crisis, met alle negatieve gevolgen voor de actuele grensoverschrijdende samenwerking, het besef versterkt dat de partners in de Euregio bijvoorbeeld op het gebied van gezondheidzorg op een hoger niveau van samenwerking moeten komen. De status quo van voor de crisis is niet genoeg om de burgers te verzekeren dat de grens open blijft en grensoverschrijdende cohesie en solidariteit blijven werken.
- Wat de naam betreft van deze grensoverschrijdende strategie lijkt het niet handig om in relatie tot het NOVI-gebied van een "grenslandstrategie" te spreken. In plaats daarvan is het duidelijker om te spreken van een "grensoverschrijdende strategie (of agenda) van het NOVI-gebied Zuid-Limburg". Dit voorkomt verwarring met de grenslandagenda NRW-NL.
- Het is ook aanbevolen duidelijk te communiceren dat de eigenaar van de toekomstige grensoverschrijdende strategie van het NOVI-gebied ook in eerste instantie de partners van het NOVI-gebied zijn. Hoe beter de prioriteiten intern afgestemd zijn, des te beter deze proactief bilateraal of Euregionaal kunnen worden ingebracht. Er zijn op dit moment enkele processen binnen de EMR waarbij gemeenschappelijke thematische prioriteiten worden afgesproken, vooral het werk rondom de EMR Visie 2030. Daarom lijkt het niet haalbaar om intentieverklaringen of overeenkomsten te zoeken voor de hele strategie. Het is makkelijker om per thema en per partner overeenstemming te bereiken over de gemeenschappelijke doelstellingen.
- Vanuit Zuid-Limburg, en vooral Parkstad, zijn de ontwikkelingen omtrent de toekomstige investeringen in het "Rheinische Revier" misschien het meest belangrijk. De Duitse Federale Regering heeft 15 miljard euro gereserveerd in het kader van de herstructurering van het "Braunkohlengedebiet". Per thema zijn in deze verkenning meerdere aanbevelingen gedaan om de verbinding met concrete projecten van het Rheinische Revier te zoeken. Vooral op het gebied van de circulaire economie en de energietransitie bieden zich momenteel uitstekende kansen voor een verbinding met de thematische opgaven van het NOVI-gebied.
- Minder prominent zijn op dit moment de ontwikkelingen in Belgisch Limburg, niettemin biedt ook het nieuwe programma SALKturbo kansen om synergie-effecten te bereiken. Er zijn in de verkenning enkele actuele projectideeën genoemd, waarvoor een samenwerking interessant kan zijn.
- Ook de vijf thema's, zoals de energietransitie, van het plan het "Schéma Provincial de Développement Territorial" van Liège Europe Metropole sluiten goed aan bij de NOVI-opgaven. In veel minder mate bestaan tot op heden bilaterale netwerken vanuit Zuid-

Limburg met Waalse partners. Vooral op het gebied van wonen en bouwen zijn interessante verbindingen mogelijk die in de verkenning worden beschreven.

- Als reactie op de Corona crisis en crisis van de Euregionale cohesie wordt aanbevolen om onder de opgave Sterke en Gezonde Steden de toekomstige samenwerking van de Zuid-Limburgse ziekenhuizen met de grensoverschrijdende partners een prominente en prioritaire plek te geven in de strategie. Nieuwe vormen van structurele samenwerking, bijvoorbeeld van intensive care en andere afdelingen, moeten voorkomen dat in tijden van crisis praktische solidariteit belemmerd wordt door nationale aansturing. Een belangrijke pilot kan in dit aspect de oprichting van een Euregionaal kinderchirurgisch centrum zijn.
- Het plan van aanpak is rondom het concept “Europese Schakelregio” volgens de analyse en de gesprekken met de buurregio’s nog te onscherp. De aanbeveling is om duidelijk te maken dat de Euregio Maas-Rijn als grensoverschrijdend gebied in zijn geheel als Europese schakelregio kan worden beschreven. Zuid-Limburg is volgens deze definitie een onderdeel van de Europese Schakelregio Euregio Maas-Rijn. Het is de vraag of het hanteren vanuit Zuid-Limburg met de nieuwe term “Europese schakelregio” toegevoegde waarde heeft.
- Gezien de ervaringen met het idee ‘experimenteer- of regelluwe zone’ wordt aanbevolen de doelstelling “regelluwe zone” niet als grensoverschrijdend communicatiemiddel te gebruiken. Derhalve dient het concept bij de verdere ontwikkeling van het plan mogelijk te worden verwijderd. Hetgeen meer kans maakt is het idee (of “narrative”) dat de buurlanden voor een specifieke grensoverschrijdende situatie de afwijkende wetgeving van het buurland accepteren of erkennen.
- Het secretariaat van de EMR heeft op dit moment het idee om in het kader van een INTERREG project een Cross-border Focal point als pilotproject op te richten. Dat kan een praktische stap zijn om de opgave “wegnemen van grensbelemmeringen” aan te vliegen.

De grensoverschrijdende ruimtelijke ordening vormt een soort blinde vlek in het huidige plan van aanpak. Daarmee wordt niet omschreven wat de voorwaarden zijn om grensoverschrijdend de ruimtelijke kwaliteit te waarborgen. Het is nu een goed moment om in de Euregio Maas-Rijn het initiatief te nemen voor de versterking van de samenwerking op ruimtelijke ordening. Hierbij is het een optie om een specifiek project op het gebied van wind- en zonne-energie met de doelstelling gebieden grensoverschrijdend beter af te stemmen. Een tweede optie is meer in het verlengde van een project voorbeeld uit de Grossregion: de ontwikkeling van een brede Euregionale ruimtelijke visie (een Euregionale uitbreiding van het huidige ZLEU project).

Bijlage 1: Lijst van experts met wie gesprekken zijn gevoerd

Gesprekspartner	Organisatie/Functie	Datum
Lotte Poncelet	Stad Hasselt Directeur Ruimte	12 februari 2021
Patrick Hahne	Region Aachen/AG Charlemagne Stabsstelle Wirtschaftsförderung, Tourismus und Europa	9 december 2020
Alexander Krings	Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft Ostbelgien Leben 2025 (Entwicklungsplanung)	19 januari 2021
Lucyna Zala	Ministerium der Deutschsprachigen Gemeinschaft Raumstrategie Ost-Belgien	19 januari 2021
Sigrid Janssen Jo Schoefs en Veronique Vranken	Provincie Limburg BE Directie Omgeving - Ruimtelijke Planning Provinciebestuur Limburg	2 februari 2021
Christina Breuer	Region Aachen Projektleitung Woonmonitor	10 december 2020
Fabian Müller-Lutz	EnergieAgentur.NRW Klima.Netzwerker für die Region Aachen	10 december 2020
Joseph Vromans	Chargé de mission relations eurégionales, Ville de Liège Province de Liège	13 januari 2021
Gerard Keurentjes	Ministeries van Economische Zaken en Klimaat (NL) Strategische adviseur Regioambassadeur Zuid-Nederland	23 november 2020
Perrine Dethier,	Liège Europe Métropole Beleidsmedewerker "Schema territorial"	25 januari 2021
Michael Déjoze	Euregio Maas-Rijn Directeur	26 november 2020
Anja Brüll	Euregio Maas-Rijn Projectleiding Drielandenpark	26 November 2020
Luise Clements	Stadt Aachen Fachbereich Wirtschaftsförderung/ Europäische Angelegenheiten	7 december 2020
Stefan Piotrowski,	Zukunftsagentur Rheinisches Revier, Beleidsmedewerker Knoten Ressourcen und Agrobusiness	4 december 2020
Tom Kuppens	Universiteit Hasselt Professor/voorzitter Examencommissie Postgraduaat Biogebaseerde en circulaire economie	20 januari 2021
Christa Reicher	Professorin Lehrstuhl für Städtebau und Entwerfen	18 november 2020

	RWTH Aachen / Coördinatie Knoten Raum, Rheinisches Revier RWTH Aachen.	
Stefan Greiving.	Professor Leitung IRPUD Forschungsprojekte Rauminfosysteme Technische Universität Dortmund	20 januari 2021
Christian Wirtz	Zukunftsagentur Rheinisches Revier, Beleidsmedewerker Rheinisches Revier Project „Dazwischen“	18 januari 2021
Dirk Brügge	Vorsitzender Revierknoten Infrastruktur und Mobilität, Rheinisches Revier en Kreisdirektor van de Rhein-Kreis Neuss	6 januari 2021
Herr Nils Jagnow	Industrie und Handelskammer Aachen Referatsleiter Regionalplanung	26 november 2020
Holger Borchardt	Kreis Heinsberg Amt für Umwelt und Verkehrsplanung (betrokken bij het Rheinische Revier Project Campus Transfer)	27 januari 2021

Bijlage 2: Ruimtelijke planning in vergelijking

Ruimtelijke ordening in Nederland

Het Nederlandse ruimtelijk ordeningsbeleid heeft de afgelopen decennia een flinke ontwikkeling doorgemaakt. Het geloof in het volledig kunnen plannen van de fysieke leefomgeving is afgenomen. Waar ruimtelijke ordening in het verleden nog een prominente rol kende in bijvoorbeeld het Ministerie van VROM, is het nu slechts een onderdeel van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. Als gevolg van decentralisaties in Nederland, is ruimtelijke ordening steeds meer een taak geworden van de provincies en gemeenten.

Ruimtelijke ordening kent daarnaast in Nederland een sterk integraal karakter. Bij het opstellen van ruimtelijke plannen worden sectorale thema's actief betrokken. Juist de NOVI is gericht op het integreren van alle bestaande sectorale plannen. Het ene beleidsveld kan namelijk niet los gezien worden van het andere beleidsveld. Een integraal karakter betekent echter niet dat alle plannen of beleidsstukken die ergens een haakje hebben met de fysieke leefomgeving zomaar onder de NOVI-paraplu vallen. Denk bijvoorbeeld aan de Regio Deals welke de regionaal-economische ontwikkeling proberen te stimuleren. Binnen de Regio Deals is het natuurlijk mogelijk dat projecten worden opgestart gericht op de fysieke leefomgeving. Echter, is dat geen harde voorwaarde.

Ruimtelijke ordening in Duitsland

Het planningsysteem in Noordrijn-Westfalen is sectoraal, hiërarchisch en formeel ingericht. Lange termijn visies opstellen is geen onderdeel van het ruimtelijke ordenings-denken in Duitsland. Laat staan het co-creatief denken daarover met bijvoorbeeld burgers. Duitse planningsorganen beperken zich tot hun eigen bevoegdheden en grondgebieden.

Waar in Nederland de ruimtelijke ordening meer en meer beïnvloed wordt door een neoliberale politiek gedachtegoed, wat geresulteerd heeft in een decentralisatie van verantwoordelijkheden binnen het ruimtelijk beleid, wordt in Duitsland, waar de deelstaten voornamelijk verantwoordelijk zijn voor het ontwikkelen van ruimtelijk beleid, ruimtelijke ordening vooral gezien als een belangrijk regulatief mechanisme om in alle regio's gelijke en gunstige leefomstandigheden te creëren. Beide mechanismen hebben echter niet geleid tot een toename van het aantal grensoverschrijdende ruimtelijke concepten. Ook de activiteiten van de sinds 1967 actieve Nederlands-Duitse Commissie voor Ruimtelijke Ordening, ondanks de ontwikkeling de afgelopen decennia van een aantal grensoverschrijdende concepten voor regionale ontwikkeling, hebben tot dusverre niet geleid tot een duidelijke toekomstvisie voor het grensland. De sub-commissie voor het zuidelijke gedeelte van de grens lijkt ook minder actief te zijn dan de commissie in het noorden.

Ruimtelijke ordening in België

België heeft lange tijd geen ruimtelijke ordening gekend, wat heeft geresulteerd in een verfrommeling van het landschap. Overal kon gebouwd worden. In België kwam het besef pas in de jaren '60 en '70 dat daarin gestuurd moet worden. In België zijn de gewesten

verantwoordelijk voor de ruimtelijke ordening (Wallonië, Brussel en Vlaanderen). Waar in Nederland de term ontwikkelingsplanologie een bekend begrip is, is dat in België nog zeker niet het geval. Ondanks de ambities om toe te werken naar een ontwikkelingsplanologie, is er vooral nog sprake van een toetsingsplanologie.

Het heeft tot 1997 geduurd voordat een Vlaams planningstelsel en ruimtelijk plan zijn vastgesteld. In het nieuwe Vlaamse planningstelsel heeft elke overheidslaag – het gewest, de provincies en de gemeenten – een duidelijke opdracht betreffende de strategische planvorming. In Wallonië zijn er twee bestuurslagen: het gewest en de gemeenten. Op beide niveaus worden “schema’s”, plannen en verordeningen ontwikkeld. De tendens is een toename van planningsbevoegdheden op gemeentelijk niveau, met de mogelijkheid van afwijking van Gewestplannen. Het Waals Gewest delegeert vanaf 2020 de uitoefening van al zijn bevoegdheden op het gebied van ruimtelijke ordening aan de Duitssprachige Gemeenschap, met uitzondering van het beleid inzake monumenten en sites. Zij delegeert ook de uitoefening van aanverwante bevoegdheden, zoals de wettelijke regeling van plattelandswegen en de kwestie van onteigening voor openbaar gebruik. De volgende jaren zal de Duitssprachige Gemeenschap een eigen “Raumplan” ontwikkelen.

Samengevat: de planningsystemen in Nederland, Duitsland en België verschillen sterk. Bevoegdheden met betrekking tot de ruimtelijke ordening zijn anders verdeeld over de verschillende overheidslagen. Bovendien in alle drie de landen sprake van een andere planningscultuur, nog niet gesproken over de verschillen tussen bijvoorbeeld Wallonië en Vlaanderen (en de komende jaar met de Duitstalige Gemeenschap).

Bijlage 3: Analyse van de actuele ruimtelijke en strategische documenten in de buurregio's

Als we kijken naar de aandacht voor de grensoverschrijdende dimensie binnen ruimtelijke plannen, is er de volgende onderverdeling mogelijk:

- De eenzijdige aandacht voor grensoverschrijdende samenwerking in nationale, regionale of lokale ruimtelijke plannen;
- Grensoverschrijdende ruimtelijke initiatieven en plannen;
- en grensoverschrijdende ruimtelijke governance-arrangementen.

De NOVI zou geschaard kunnen worden onder de eerste categorie net als het Provinciaal Omgevingsplan Limburg (afgekort POL), het Regionalplan Köln of ruimtelijke structuurvisies van gemeenten. Het betreffen veelal ruimtelijke visies en ambities waarin de samenwerking met het buurland/de buurlanden wordt benoemd en soms ook wordt weergegeven op een bijbehorende kaart. Een duidelijk onderscheid is te ontdekken tussen Nederlandse en Duitse plannen in dat opzicht. In Nederlandse plannen wordt veelal visionair over de samenwerking en relatie met het buurland gesproken. Dit is ook terug te zien op de landkaarten waarin pijlen, lijnen en andere symbolen zonder enkele twijfel op Duits grondgebied worden ingetekend. De Duitse plannen daarentegen spenderen slechts aandacht aan de relatie met het buurland waar het volgens ruimtelijke richtlijnen/wetgeving verplicht is. Zo dienen de gevolgen van ruimtelijke aanpassingen in het landschap voor de nabije omgeving benoemd te worden. De landkaart zal echter steevast ophouden aan de landsgrens. Er wordt slechts getekend in de gebieden waarover men bevoegd is.

De tweede categorie kent weinig concrete voorbeelden. Bovendien kennen deze voorbeelden geen formele status. Het betreft informele grensoverschrijdende planvorming. Positief hieraan is dat het om gezamenlijke initiatieven gaat, in tegenstelling tot de eerste categorie, die veelal bottom-up tot stand zijn gekomen. Voorbeelden zijn het Ontwikkelingsperspectief Drielandenpark (Projectgroep Drielandenpark 2003).

De derde categorie duidt op grensoverschrijdende samenwerkingsstructuren, zoals de Nederlands Duitse Commissie voor de Ruimtelijke Ordening (DNLCRO), die in 1967 is opgericht uit een groeiende behoefte aan grensoverschrijdende ruimtelijke samenwerking. Deelnemers zijn de deelstaten Nedersaksen en Noordrijn-Westfalen aan de Duitse kant en het toenmalige Nederlandse ministerie dat verantwoordelijk was voor de ruimtelijke ordening³⁰. Dit kan worden gezien als een eerste stap naar formele samenwerking. Met de oprichting van de commissie, onderverdeeld in Noord en Zuid, werd de grensoverschrijdende samenwerking van de Noordzee tot aan de regio Aken-Maastricht versterkt. De laatste jaren was de Commissie kennelijk niet zeer actief, bijvoorbeeld heeft deze geen rol gespeeld bij de consultatie wat de NOVI betreft.

Ruimtelijke plannen in Nederland, Duitsland en België

Als onderdeel van deze verkenning zijn alle relevante ruimtelijke ontwikkelingsdocumenten en –visies geanalyseerd. Voordat we ingaan op individuele documenten, delen we graag de conclusie dat integratie tussen ruimtelijke en grensoverschrijdende ambities ontbreekt. In ieder land bestaan strategische visies / ruimtelijke plannen waarin het belang van de grensoverschrijdende samenwerking wordt aangeduid. Het ontbreekt echter aan een ruimtelijke doorvertaling van grensoverschrijdende ambities. Veelal beperken de grensoverschrijdende samenwerkingsambities zich tot het benoemen van enkele sectorale thema's. Thema's die vaak genoemd worden vanuit een grensoverschrijdend perspectief zijn: infrastructuur, arbeidsmarkt, onderwijs en economie. Andere maatschappelijke opgaven, zoals de circulaire -, energie - en klimaattransitie worden niet concreet gekoppeld aan grensoverschrijdende ambities. Een vraag die in de toekomst beantwoord dient te worden is: ***wat is de ruimtelijke impact van het gezamenlijk agenderen van grensoverschrijdende ruimtelijk gerelateerde opgaven?***

Methodisch hebben we alle ruimtelijke dan wel grensoverschrijdende visiedocumenten geanalyseerd en beoordeeld. De meeste documenten scoren of goed op het criterium 'ruimtelijke ordening' of op het thema 'grensoverschrijdende samenwerking'. Een goede score op beide thema's ontbreekt, wat de urgentie voor het opstellen van een grensoverschrijdende ruimtelijke visie benadrukt.

Daarnaast is een duidelijke driedeling zichtbaar tussen de formele plannen in Nederland, Duitsland en België. De Nederlandse plannen kenmerken zich vooral door visionaire kaarten die niet aan de grens ophouden. Deze grensoverschrijdende elementen op deze kaarten worden meestal gekoppeld aan ambitieuze uitspraken over de grensoverschrijdende samenwerking. Duitse formele plannen worden gekenmerkt door slechts in woorden te beschrijven wat de gevolgen zijn van ruimtelijke ingrepen op de ruimte in het buurland. De Belgische plannen beperken zich veelal tot het benoemen van het belang van de grensoverschrijdende samenwerking. Dit is niet vertaald op cartografische wijze.

Een overzicht van de in onze ogen belangrijkste documenten en initiatieven. In dit overzicht zijn hoofdzakelijk ruimtelijke orderingsdocumenten opgenomen, en dus niet de vele sectorale plannen die vaak onder een dergelijk plan hangen.

Nederland	Nationale Omgevingsvisie Duurzaam perspectief voor onze leefomgeving	Rijksoverheid	2020	Kader en richtinggevend; formeel vastgelegd Rijksdocument
	Uitvoeringsagenda Nationale Omgevingsvisie 2021-2024	Rijksoverheid	2020	uitgangspunten voor uitvoering, overzicht van instrumenten
	OMGEVINGSAGENDA BRABANT EN LIMBURG ADAPTIEF PLAN VAN AANPAK	BZK (voorzitter projectgroep en kernteam) en per provincie een projectleider	2020	
	NOVI-gebied Zuid-Limburg. Plan van Aanpak en Uitnodiging	Arcadis (in opdracht van de Provincie Limburg	2020	Strategisch document,

		en de Rijksoverheid)		
	Grensoverschrijdend perspectief Zuid-Limburg	Opdrachtgever Provincie Limburg (NL), opdrachtnemer: Enno Zuidema Stedebouw	2014	
	'ZL'EU - Ruimtelijke Strategie Zuid-Limburg in de Euregionale context	Rijk, de Provincie Limburg en Stadregio Parkstad Limburg, in samenwerking met RWTH Aachen (onderdeel Regio Deal Parkstad)	2020	Strategisch Document, niet bindend
	Ontwerp Omgevingsvisie Limburg	Provincie Limburg (NL)	2020	
België	Beleidsplan Ruimte Limburg (Concept)		2019 2022	Ruimtelijk manifest; perspectieven, strategische visie + beleidskaders; formele status, maar geen blauwdruk
	REGIONALES ENTWICKLUNGSKONZEP T DER DEUTSCHSPRACHIGEN GEMEINSCHAFT (OSTBELGIEN LEBEN 2025)	Ministerium der Deutschsprachige n Gemeinschaft Belgiens	2019	Rode draad voor ontwikkeling/projecte n
	RAUMENTWICKLUNGS SCHEMA Eine territoriale Strategie für die Wallonie	Waals Gewest	2019	
	SCHEMA PROVINCIAL DE DEVELOPPEMENT TERRITORIAL PLAN PROVINCIAL DE MOBILITE	LIEGE EUROPE METROPOLE	2016	Rode draad voor ontwikkelingsproject en/niet bindend
Duitsland	WIRTSCHAFTS- UND STRUKTURPROGRAMM FÜR DAS RHEINISCHE ZUKUNTSREVIER 1.0	Zukunftsagentur Rheinisches Revier - IRR GmbH	2020	Grundlagen
	Entwurf einer neuen Leitentscheidung: Neue Perspektiven für das Rheinische Braunkohlerevier	Beschluss der Landesregierung	2020	Formeel vastgelegd door Landesregierung NRW (Oktober 2020), nieuwe perspectieven Rheinische Revier; Beitrag zur Umsetzung des Kohleausstiegs im Rheinischen Braunkohlerevier
	Regionalplan Köln (Plankonzeptes)	Regierungsbezirk Köln	2020	

	L'EAU Laboratory for European Augmented Urbanism	RWTH Aachen Fakultät Architektur, Lehrstuhl und Institut für Städtebau RHA Reicher Haase Assoziierte (Aachen) MUA Maurer United Architects (Maastricht)	2019	Informele Planing, onafhankelijk, gefundeerd
Grensoverschrijden de initiatieven	Drielandenpark. Open Ruimte zonder Grenzen	Drielandenpark & Benelux Secretariaat-Generaal	2011	
	Modellvorhaben der Raumordnung (MORO): Raumbesichtigung in der Charlemagne Grenzregion	Charlemagne	2017	Data analyse ten behoeve van ruimtelijke ordening; informele status

Bijlage 4: Opties Inrichting Euregionale werkgroep ruimtelijke ordening

Formeer een euregionale ruimtelijke orderingscommissie bestaande uit vertegenwoordigers van lokaal en regionaal overheidsniveau;

ontwikkel een euregionaal smoeienboek op bestuurlijk en ambtelijk niveau, waaruit blijkt wie de aanspreekpunten zijn voor ruimtelijke ontwikkelingen;

ontwikkel een online geodatabank waarin alle euregionaal relevante ruimtelijke plannen verzameld worden;

ontwikkel een cursus 'ruimtelijk beleid in het buurland' voor eurgioleden;

ontwikkel een uitwisselingsprogramma op bestuurlijk en ambtelijk niveau. Een kijkje in de keuken bij de burens;

monitor minstens 1x per jaar welke ruimtelijke ontwikkelingen, plannen of voornemens van grensoverschrijdende betekenis zijn;

monitor maatschappelijke ontwikkelingen statistisch gezien vanuit een grensoverschrijdend perspectief;

stel iedere 10 jaar een gemeenschappelijke visie op;

stel in de toekomst structureel de vraag wat een initiatief betekent voor dergelijke ontwikkelingen aan de andere zijde van de grens;

stel in de toekomst structureel de vraag wat het betrekken van de buitenlandse buurgemeenten kan betekenen.

Bron: Vincent Pijnenburg

ITEM is een initiatief van Universiteit Maastricht (UM), het Nederlands Expertise en Innovatiecentrum Maatschappelijke Effecten Demografische krimp (NEIMED), Zuyd Hogeschool, de Gemeente Maastricht, de Euregio Maas-Rijn (EMR) en de Provincie Limburg (NL).

Institute for Transnational and Euregional
cross border cooperation and Mobility / ITEM

Postadres:

Postbus 616, 6200 MD Maastricht

Bezoekersadres:

Kapoenstraat 2, 6211 KW Maastricht

Avenue Céramique 50, 6221 KV Maastricht

T: 0031 (0) 43 388 32 33

E: item@maastrichtuniversity.nl

www.twitter.com/ITEM_UM

www.maastrichtuniversity.nl/item